

CICERO MARCUS TULLIUS
MOREL GUILLAUME

**Locorum in Ciceronis partitionibus oratoriis
difficiliorum explicatio**

Parisiis
1549

Tillykke med din eBog

Du har modtaget en eBog via **Det Kongelige Biblioteks EOD-service**.

Vi håber, du vil finde den både nyttig og let at anvende. eBogen er leveret til dig som en søgbar PDF-fil, og det giver dig nogle særlige anvendelses-muligheder.

Hvordan du bruger eBogen

Læse på din skærm

Du kan åbne og læse eBogen via din almindelige PDF-reader, der ligeledes giver dig mulighed for at bladere mellem siderne og zoome i teksten.

Udskrive på din printer

Du kan skrive hele – eller enkelte sider af - eBogen ud på din egen printer.

Gemme på din computer

Du kan let gemme eBogen på din private computer, USB-nøgle eller diskette.

Søge tekst

Du kan søge efter ord, dele af ord eller hele sætninger, i eBogen ved at bruge PDF-Reader'ens indbyggede søgefacilitet. Denne finder du ved at klikke på ikonet "Search" , eller trykke på tastaturknapperne [Ctrl+f].

Kopiere og genbruge tekst

Du kan kopiere tekst fra eBogen ved at klikke på ikonet "Select toolbar" , indramme den tekst, du ønsker kopieret og trykke på tastaturknapperne [Ctrl+c]. Du indsætter teksten, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Kopiere og genbruge billeder

Du kan kopiere billeder fra eBogen ved at klikke på ikonet "Snapshot Tool" og indramme billedet, du ønsker kopieret. Du indsætter billedet, hvor du ønsker det, ved at klikke [Ctrl+v].

Betingelser for brug

Bruger du eBøger fra Det Kongelige Biblioteks EOD-service accepterer du samtidig de betingelser, der knytter sig til brugen af disse pdf-filer. Den vigtigste af disse betingelser er, at du kun må anvende eBøgerne til personlig ikke-kommerciel brug.

Læs alle betingelserne på <http://books2ebooks.eu/odm/html/kb/da/agb.html>

LOCORVM
In M. T. Ciceronis

PAR TITIONIBVS ORA-
torijs difficiliorum
explicatio,

Exscriptore Guilielmo Morelio.

PARISIIS,

Apud eundem Guilielmum Morelium,
ex aduerso scholæ Remensium.

LOCORUM
In M. T. Ciceronis

PARTITIONIBUS ORA-

toris diffinitionum

explicans

Exscriptore Gulielmo Morelio

2

LOCORVM IN M.T.CICERO- NIS PARTITIONIBVS DIFFICILIO-

RVM EXPLICATIO EXSCRIPTO-

re Guiljelmo Morelio.

I NSCRIPTIO, Partitiones oratoriæ, à ratione & forma docendi ducta est: quod hic Eloquentiæ seu rationis dicendi, distributiones in suas partes, & veluti riuorum à suis fontibus de ductiones tradantur, facta non modo in partes diuisione, sed in formas quoque, quas Græci *ἔκδοξ* & *ἰδέας* appellant. Partitio enim, quæ est Græcis *Διαίρεσις*, partibus & formis accommodatur.

GRÆCE tradidisti] Adolescentes enim tum rhetoricæ Græce docebantur, quod Latinis literis disciplinæ nondum, aut certè parum explicatæ essent.

ROMA exeundi potestas data est] Sæuiente Cæsare, vel dominante Antonio. Quam autem occupatus fuerit Cicero in Rep. testatur lib. 3 Epist. ad Q. fratrem, Nullus, inquit, dies erat, quo die non dicerem pro reo.

VT tu me Græcè soles.] Cauet ne inepte tam conuenientia interrogasse videatur filius, quod veluti dictata redditurus sit.

VICISSIM eisdem de rebus Latine.] Officior. I, Ipse (ait Cicero ad filium) ad meam vtilitatem semper cum Græcis Latina coniunxi: idem tibi censeo faciendum.

IN ipsam vim oratoris] Vis oratoris est ea facultas qua dicendi artifex quæ in oratione requiruntur efficit. Quintilianus paulo aliter diuidit doctrinam dicendi: in artem, artificem & opus. Nomine operis quæstionem complectitur: vt Cicero sub vi oratoris, artem & artificem. Tribus his partibus præcepta intellige, quæ desiderant ingenium oratoris, quæ pertinent ad partes orationis, & quæ traduntur de varietate quæstionum.

SED & res & verba inuenienda sunt] Hunc locum Fabius exponit lib. tertio Institut. Oratoriarum, docens Ciceronem in Partitionibus oratorijs ad quinque rhetoricæ peruenisse partes. Nam cum, inquit, dupliciter primum diuisisset in inuentionem atque elocutionem, res ac dispositionem inuentioni: verba & pronunciationem elocutioni dedit: quintam quoque constituit communem ac velut custodem omnium memoriam.

PROPRIE autem in rebus inuenire] Nam inuentio quæ dicitur verborum, verborum est electio.

COLLOCARE autem etsi est commune] Collocatio propria est sententiarum dispositio. Verborum enim collocatio, id est constructio & apta compositio, elocutione comprehenditur.

VOX, motus, vultus atque omnis actio] Ea est pronūciatio: quæ Fabius diuidens in vocem & gestum, nomine gestus, vultum qui animi index est, & motum corporis membrorumque complectitur.

ORATIONIS quot sunt partes?] Huius diuisionis auctor Aristot. 3. Rhetor.

QUATVOR] Quæ plures partes numerantur, his comprehenduntur. Propositio diuisio & refutatio confirmatione: egressio, ea parte vnde egredimur.

AD impellendos animos] Impellere de vtroque motu leniore & grauiore dicit, vt & ad motū & ad delectationem pertineat. Nā oratoris officium dicitur, docere, mouere, delectare.

INFINITAM quam consultationem appello] *θεσις* dicit & *ὁπότεσις*. Iurisconsultorum vocabulum est consultatio. Illorum enim cōsultationes quæstiones sunt infinitæ. In Topicis propositum appellat: & *ὁπότεσις* causam. Quas medias quæstiones Fabius facit, appellatque ad aliquid relatas, eæ ad infinitas pertinent. Consultatio de toto genere quærit, Cōtrouerfia de parte seu specie: illa sic appellata videtur, quod quasi consulatur & adeatur: hæc, quod per se incerta & iniudicata maneat, nisi consultatione explicetur. Si enim voles differere, An res sit pia bellum in Turcas, prius scias necesse est, An bellū res sit concessa. Iaque bene præcipiunt hypothefin ad thefin reuocandam esse, vt per hanc illa explicetur.

MOTVM eorum animis afferat.] Orator argumentis & probationibus, i. summis, vt ait Aristoteles, præfidijs, vtitur ad docendum: amplificationibus autem & alijs generis eiusdem, vt quos equitate ducere non potest, affectu pertrahat.

AVT in re ipsa insitis aut assumptis.] Non est necesse hic metonymiam fingere, cum hæc ad nomen argumentis, referri possint. Argumenta alia in re ipsa insita, alia assumpta, quæ ex locis ducuntur. Locos appellat sedes argumentorum, ex Aristotele, qui partem inueniendi in Dialecticis, Topicen appellauit.

PROBABILE] Id est quod omnibus videtur & verum statuitur, aut plurimis, aut certe sapientibus.

ISTA duo genera diuidis?] Argumenta dicit insita & assumpta, seu remo-

seu remota quæ non tam diuidenda requirit, quàm distinguenda, separanda & seorsim definienda.

QV AE sine arte putantur.] Alludit ad Aristotelis diuisionem Argumentorum alia *ἔντεχνα*, alia *ἄτεχνα* esse. Quæ *ἄτεχνα* dixit Aristot. & sine arte ab eius sequacibus putantur, remota Cicero nominat, remota, inquam, ab ipsa quæstione, quod citra oratoris inuentionem non ex vi quæstionis, sed à litigatore aliunde suppeditetur. itaque arte carere putantur, arte tamen tractanda sunt, vide Agricola lib. 1. cap. de Pronunciatis.

QV OD spectatur ex auctoritate] Examinantur testimonia humana & spectantur ex personarum applicitis quinque, auctoritate, vt scripta: voluntate, vt pacta, promissa: oratione vel libera, vt iurata: vel expressa, vt quæ sita tormentis, aut inquisitione facti cognita. Hæc latius in Topicis Cicero.

IN quo insunt] Intellige testimonio humano: cuius genera quinque subiungit. Sunt enim qui legunt in qua, & ad orationem quæ sequuntur referunt.

QV AE infixa sunt rebus ipsis] Infixa in rebus locos vocat non tantum quos intrinsecos vocant dialectici, sed in genere omnes qui artificiales vocantur, vt enumeratio ipsa indicat.

TVM ex toto] Hæc enumeratio ex secundo Topicorum Aristot. sumpta est, quam eandem recēset in Topic. & lib. 2. de Oratore. vbi docet omne quod sumitur in oratione aut ad probandum, aut ad refellendum, vel ex sua sumi vi atque natura, vel assumi foris. Ex sua vi, inquit, cum aut res quæ sit tota quæritur, aut pars eius, aut vocabulum quod habeat, aut quippiam rem illam quod attingat.

TVM ex nota] Vt legitur in Topicis: ad quā postea dicit adhiberi notationem. Quid enim esset adhiberi ad notationē notationem?

TVM ex ijs rebus quæ quodammodo affectæ sunt ad id de quo quæritur.] Lib. 2. de Oratore vocat, quæ rem de qua quæritur attingunt: id est, quæ sunt vicina, nec tamen singula totam rem declarant aut complectuntur. Eo genere comprehenduntur, quæ Boetius comitantia substantiam nominat. i. quæ sunt extra rei substantiam.

Et ad id totū de quo differitur] Tria posuit, totū, partē, notā, ad quæ explicanda tria subiungit: ad totum, definitionem: ad partem, partiū enumerationem: ad notam seu vocabulum, notationem. Sic enim. 1. de Orat. ait, Si res tota quæritur, definitione vniuersa vis explicanda est: sin pars, partitione: sin ex vocabulo, vt Carbo, Si consul est qui cōsulit patrie, quid aliud fecit Opimius? &c. Totū autem vocat simplex

thema, cuius instituitur explicatio: vt in causa Norbani totum erat seu thema, crimen læsæ maiestatis, quod erat definiendum.

T V M definitio adhibetur] Vt, Crimen læsæ maiestatis est, mouere bellum contra superiores, non alicuius iustæ rationis causa: ergo in C. Cæsarem non potest conferri crimen læsæ maiestatis, qui propter necessariam defensionem condemnatus senatusconsulto, mouit bellum. Bene dicere laudabile est: ergo & rhetorice laudanda.

T V M partium enumeratio] Vt, Suum cuique reddit, prudens est & sapiens, fortitudine animi valet, temperanter viuit: igitur virtute præditus est. Nauigium instructum non est, cui vela defunt.

T V M notatio verbi] In Topicis multis verbis hunc locum exponit, & diserte ait se notationem vocare, quam Græci etymologiā nominant. Intellige autem non tantum puerilem nominis interpretationem, sed etiam emphasin vocabulorum. Exemplum, Consul Piso non fuit, quoniam Reipub. non consuluit. Magistratus ordinatio est Dei: ergo eius auctor non est diabolus, qui est destructor ordinis & auctor confusionis & dissipationis. Hic tantum emphasis vocabuli ordo, vrgetur.

E X his autem rebus quæ quodammodo affectæ sunt] Classis reliquorū est locorū. Sic hoc extulit lib. 2 de Oratore, Sin ab eo quod rem attingat (res f'quæritur) plures sunt argumētorum sedes ac loci. Nam & coniuncta quærimus, & genera, &c.

CONI Vgata] Quæ orta ab vno varie commutantur: vt sapiens, sapienter, sapientia: vt, Iustū est punire ingratos: iuste igitur fecit Macedo Philippus, qui militi ingrato in hospitem inuri has literas iussit, INGRATVS HOSPE S. Sceleratus est Antonius, qui quotidie aliquid sceleris molitur.

E X genere] Vt, Nullæ vsuræ sunt concessæ: ergo nec centesimæ, nec semisses sunt excusabiles.

E X forma] Vulgo speciem dicimus: in Orat. Cice. vocat partem generi subiectā. Vt, Effregit fores armatus: ergo vim fecit publicam. Nouit artem, qui nouit grammaticam.

E X similitudine] Ex similitudinibus multa iudicatur, aiunt iuris cōsulti, quia de singulis quæ accidere possunt, leges ferri nequeunt. sed videndum est ne interueniat ratio dissimilitudinis. Exemplum, Negociator ratum habuit quod egit institor: ergo debet ac si ipse esset stipulatus: quia equiparantur rati habitio & stipulatio. Cicero lib. de Oratore, Si feræ partus suos diligunt, qua nos in liberos nostros indulgentia esse debemus?

E X differentia.] Alias dissimilitudinē appellat: adfert quē hoc in exemplum, Si barbarorum est in diem viuere, nostra consilia in sempiternum tempus spectare debent. Sunt autem differentiaē diligenter inuestigandæ, quæ ad refellendum plurimum valēt. Seruit, ergo seruus est. dissolue per differentiam, Aliud est seruum esse, aliud seruire. Addictus enim qui non est seruus, seruit. Aliud, Mutui proprium est retinere ius repetendæ sortis. In contractu redemptionis dans pecuniam non retinet ius repetendæ eius. Ergo non est mutuatio, nec usurarius contractus.

E X contrario.] Vt, Vina calefaciunt hominum corpora: Ergo nō refrigerant incensa corpora, vt in febris. Si honestum bellum in Turcas, turpis pax cum eis est.

E X coniunctis.] In Topicis Cicero adiuncta vocat. Ea sunt quæ simul existunt cum re proposita, seu necessario, seu certe plerumque. Rodolphus quædam adiuncta maluit dicere adplicita, vt locum & tēpus: quædam cōnexa, vt vestitum. deinde partem adiunctorū transfudit in locum quem vocat contingentium. Ita ex vno fonte Ciceronis quasi riuulos plures duxit. Exempla sunt, Rubescit: pudet eū igitur. Ambitiosus est: igitur suspicax & inuidus. Facto locum & tempus congruere debet. Clodius eo die fuit in vrbe: non igitur fecit insidias Miloni.

E X antecedentibus.] Antecedentia sunt vel causæ, vel signa, vel alioqui necessario aut plerumque præcedentia: Necessē est progrediētem ad metam antea conficere spatium propius. Necessē est ante liberationes aliquid fuisse periculi. Cum igitur non omnia præcedentia prorsus se vt causæ habeant, peculiaris locus antecedentium constitutus est: quo multū vtimur aut signa colligentes, vt in Miloniana: aut alioqui ex præcedentibus ratiocinantes posteriora: vt, Bellū mouetur, ergo fient cedes, direptiones, distractiones studiosorum, barbaries & obliuio disciplinarum, & cetera. Hæc præcurrentia secundo de Oratore appellat.

E X consequentibus.] In docendo & discendo plurimum valet hic locus. Nam magna ex parte ea quæ homines discunt, veniunt à posteriore. Homo intelligit, numerat, iudicat, meminit præterita, prospicit futura. Ergo partem quandam habet incorpoream, capacē harum excellentium actionum, nimirum mentem.

E X repugnantibus.] Repugnantia latius patent, quàm quæ cōtraria vocant, & vulgo Dialectici opposita nominant. Sunt enim repugnantia, quæ quoquomodo non possunt cum re proposita existere.

Atticus Ciceroni fuit amicus, & fuit vir constans in amicitia, & non fucatus: ergo non adiuvit Clodium in expellendo Ciceronem. Iustum restitutus, ergo iniuste eiectus eram: quod Cicero sic extulit: Quæ fuisset igitur causa restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiiciendi?

E X causis.] Causarum varia sunt genera. Ex efficiente sic ratiocinamur, Politicæ sunt verè res bonæ, quia Deus eas condidit, qui tantum rerum bonarum conditor est. Ex materiali, Spiritus carnæ & ossa non habet, ergo angeli non sunt carnei. Ex formali, quale illud Virgilianum, Quoniam tibi pocula ponam Fagina, cælatum divini opus Alcimedontis: Lenta quibus torno facili superaddita vitris, &c. Est enim forma, ipsa materiæ species. Ex finali, Populus Romanus vult urbem tueri, cõtra subitam vim hostium: ideo munit. Hic locus complectitur rerum usus & fructus, personarumque officia: quorum magnus usus est.

E X effectibus.] In Topicis est, ex effectis. Effecta vocat. 2 de Oratore, ea quæ ex causis orta sunt. Certus est ordo naturæ rerum in mûdo, certi motus in cœlo, certæ temporum vices, certæ procreationis species, certæ notitiæ in mente hominis, numerorum, honestarum actionum & turpium: ergo mundus casu nō extitit, sed à mente quadam sapiente ortus est. Scyphus liquatur, non est ergo ligneus. Volubilis est globus, est igitur teres. Agri vastati sunt, cæsi ferro cultores: bellum ergo fuit. Tot enim sunt effectorum quot causarum genera.

E X comparatione maiorum.] Imperatoris sententia contra leges lata non valet: quanto minus magistratus inferioris? Qui sacrilegium facit, faciet furtum. Quod in re maiore valet, valeat in minore, ait in Topicis.

Parium.] Ut, Componens librum famosum sit infamis: ergo & qui tale scriptum profert. Est eiusdem & eripere contra Rempublicam & largiri pecunias. Quod in re pari valet, valeat in hac quæ par est, ait in Topicis.

Minorum.] Ut, Monetam depravare scelus est capitis, multo magis sit capitale scelus leges depravare, aut falso citare. Hoc argumento Demosthenes utitur contra Aristogitonem. Hic parvæ consuetudinis causa huius mortem fert tam familiariter: Quid si ipse amasset? quid mihi hic faciet patri? Quod in minore re valet, valeat in maiore, ut est in Topicis scriptum.

V T definitio.] Hactenus more Aristotelis, recensuit veros, proprios & appositos materijs locos, erutos ex veris fundamentis. Hinc recenset adparentes seu vicinos superioribus locos, qui interdum ad

propositum apte quadrantia argumenta suppeditant, interdum inanes sunt præstigiæ. Est ergo nouus locus, vt definitio, i. adparens seu popularis definitio, non propria, non ex fontibus rei sumpta. Satis enim id se spectasse Cicero indicat, additis particulis vt & quasi. Quasi definitione vtimur, cum veram rei definitionem non habemus, aut vulgarem & receptam proposito nostro congruentiorē putamus. Philosophia est rerum diuinarum humanarumque cognitio. Aristoteles ergo philosophus non fuit, qui rerum diuinarū plane imperitus erat.

V T contrarium.] Multa contraria videntur quæ vere non sunt contraria: ea vt contraria vel quasi contraria Ciceroni dicuntur. Nō est probanda indulgentia patris in filium, quia educationi nihil est magis contrarium. Quasi contraria sunt educatio & indulgentia.

V T ea quæ sunt ipsi cōtrariōue ei⁹ similia] Si pater erogauit pecuniam ad filij honorē, deducitur hoc in hæreditate de parte filij: ergo sumptus scholastici etiā deducendi sunt de hæreditate filij. Quasi simile est, cum reuera non sit simile, quia lex sumptus studiorum non vult deduci, cum liberalis institutio & communicatio doctrinæ pars sit educationis, & tam necessaria quàm alimenta, quæ parentes debet liberis. De honore aliter se res habet, quæ filius virtute consequi debet. Aliud, Tanquā calūniator puniri debet, qui crimē obiicit quod probare non potest. Hoc vrgere solent qui se traduci ægre ferunt: cum reuera non sit simile. Quia calumniator modo est qui infamat aliquem sine probabilibus coniecturis: non qui suspectum de aliquo scelere traducit, etiam si probare non possit. Ideo lex dicit, Eū qui nocentem infamauit, non esse bonum & æquum ob eam rem cōdemnari: & doctores dicunt, Communis fama excusat à calumnia.

V T dissimilia] Sæpe falluntur homines opinione dissimilitudinis, vt est vñtatissimū vitiiis nomina virtutum prætexere. Sylla nō vult se iniustum & crudelem dici, sed seuerum: sed hic prætextus inanis est, cum nihil intersit inter Syllanam seueritatem, & iniustā crudelitatem: & sunt quasi dissimilia, seueritas Syllana, & crudelitas. Sic fenerator excusant vsuras vocabulo interesse: & quasi dissimilia adferunt, pacisci de eo quod vocant interesse, & pacisci: cum tantū nomina mutata sint, res sit eadem.

V T consentanea] Vno nomine appellat consentanea, quæ supra nominauit antecedentia & consequentia: vt sint quasi consentanea, quæ congruere cum aliqua re, & vel antecedere vel sequi videntur. Vt, Atticus est diues: ergo est superbus. Quasi consentaneum est, di-

uites esse superbos: non tamen signum perpetuum.

Vt dissentanea.] Quæ non congruere ad eam rem quæ posita est videntur, quasi dissentanea sunt. Miltiades cruciatur in carcere, ergo fuit malus ciuis. quasi dissentaneum est, cruciari bonum ciuem: & tamen hoc sæpe accidit. Nam interdum boni viri immerito opprimuntur.

Q V A S I coniuncta] Pallidus est, metuit igitur. Quasi coniuncta sunt, pallere & metuere: potest tamen pallor aliunde accidere.

Q V A S I pugnantia inter se] Innumera exempla huius loci suppeditant *ἀντινομία*, id est leges vel sententiæ quæ pugnare videntur. Odisse cum qui potuit, apud quem tot beneficia collocauit: Quasi pugnantia sunt, odisse & bene facere. Non te bonum ciuem putabunt, qui tot flagitia admisisti. Non pugnant inter se, male acta vita, & præsens ratio melior, sed vt pugnantia conferuntur.

Vt earum rerum de quibus agitur causæ.] Locus est similis fallaciæ, cum non causæ vt causæ adfertur. Sic Cicero in Philippicis, M. Antonium belli ciuiliis causam dicit, qui causæ non erat. Tibi certe, inquit, confitendum, causam perniciosissimi belli in persona tua constituisse.

Vt causarum euentus.] In politis multa incidunt errata, multa sunt iniuste, multa crudeliter: ergo politiæ non sunt ordo diuinitus institutus. Non sequitur. Nam hic ordo, etsi est à Deo institutus, & semper aliqua ex parte à Deo conseruatur, tamen interim varie conturbatur, vel humana imbecillitate, vel diabolo instigante.

Vt distributiones] Orationis quatuor sunt partes, Exordium, narratio, confirmatio, peroratio: ergo quæ oratio vna earum caret, oratio non est. Imo esse possit. nam omnes hæ partes ad totius constitutionem non sunt necessariæ: sed quasi distributio est, id est non omnino propria & vera partitio.

Vt genera partium] Maritus raptum vxoris vlscisci debet: ergo & concubinæ. Vxor enim quasi genus est concubinæ. Iurisconsultus hoc argumento vsus est, citans Homeri versus de Achille irascente Agamemnoni, propter abductam Briseidem.

GENERVMVE partes] Locus quasi species, ex superiori intelligitur. Concubinam eiicere iure potest, ergo & vxorem. Vitiosum, quia concubina non est vera vxoris species, sed tantum adparens.

Vt primordia rerum & quasi præcurrentia] Huc pertinent ex signis quæ infirmiora sunt & minus certa. Themistocles clam misit literas ad Xerxem: ergo molitur prodicionem. Non possum togā prætextam sperare, quum exordium pullum videam.

VT rerum contentiones.] Comparationes dicit quæ videantur, non autem reuera sint, maiorum, parium, minorum. Ex quasi maiori, sic: iudici non licet contra leges pronunciare: ergo nec arbitro. Et si enim iudex quasi maior est arbitro, vterque tamen par est in eo quod subiectus sit legibus. Ex quasi pari: Homicidium punitur vltimo supplicio: ergo & calumnia qua quis exitium vitæ alteri molitur, puniendi est vltimo supplicio. Nam tametsi grassari ferro atrocius est, tamen generoso animo tam est tolerabile mortem oppetere, quàm aspergi suspitione abominandi criminis. Ex quasi minore: Ouid. Romule concedas. facit hic tua magna tuendo Mœnia, quæ dederas transilienda Remo. Maius est, mœnia Romulum condidisse, quàm Augustum condita seruasse, hoc vult tamen ille vt minus haberi.

NATVRAE rerum aut facultates.] Collatio naturarum, vt, crocodilus est sauius, & tamen fugax aduersus audaces, & audax aduersus timidos: sic tyranni sunt *δεισύνελοι*. Fortes creantur fortibus & bonis. Collatio facultatum significat in genere collationes effectuum: vt, Sicut artes crescunt exercitio, sic virtus exercitio fit excitatio.

LEVIA semper reijciam?] Leuia, vt infirma, in deligendo reijcienda sunt: nec iis nisi coactò vtendum est. Communia, quibus aduersarius etiam vti possit, prætermittenda sunt, nisi plus in partem nostram valeat. Non necessaria molesta sunt, Fabius libro quinto, de Refutatione.

LOCO Tu quidem quæris.] Officia oratoris duo proposuerat, fidem facere, & mouere: quorū altero explicato, reliquum erat exponendum: sed id in locum de principiis & perorationibus, & de causarum generibus, vt commodiorem reiecit.

ORDO est idem fere.] Motum enim infinita quæstio non requirit, sed locorum naturali serie & tractatione contecta est, sine principio vllò & peroratione. Plato in Phædro iubet à definitione proficisci, deinde à partibus ad remotiora.

TOT enim sunt motus genera] Ex sententiâ Stoicorū motus animi ex opinione nascitur: aut præsentis boni, quæ est voluptas: aut futuri boni, quæ est cupiditas: item opinione mali præsentis, quæ est

molestia, aut futuri mali qui est metus. Singulorum generum plures sunt partes, de quibus habes in quaestionibus Tusculanis.

I N proposito] In thesi, in quaestione infinita, seu in cōsultatione. Idem enim valent.

I N caussa.] in hypothefi, in quaestione definita, seu in controuersia, quæ omnia in idem recidunt.

I N qua est propositum.] Supra dictum est Rhetores iubere, hypothefin ad thesin reuocare, Thesis enim vniuersam rem explicat; hypothefis eius partem.

A V Ditorum eam genere] ex Aristot. lib. 1. ad Theodectem.

A V Scultator.] Aristoteles spectatorem vocat, i. qui neque iudicat, neque statuit quippiam, sed dicentis oratione modo, quæ ad exornationem comparata est, delectatur. Id genus demonstratiuum vocant.

D I S C Eptator] *ὑποκρίτης*, qui de re cognoscit, iudex, arbiter, vel rei cognitor: qui si statuatur de rebus præteritis, orationem audit, quam vocant iudicalem, si de futuris, deliberatiuam.

A V T sæuitiam, aut clementiam] Sæuitiā, si accuset: clementiam, si defendat. Item spem, si suadeat: si dissuadeat, reformationem.

T E Mporum seruantur gradus] Vt in vituperatione Antonij, 2 Philip. & oratione in Pisonem.

G E N E R V M distributiones] Vt cum virtutē in suas partes tribuimus. qualis est laus Pompeij in oratione pro lege Manilia.

A Minoribus ad maiora.] Ex comparatione tribus modis. Aut enim per amplificationem, à minoribus ad maiora: vt pro Marcello in extollenda Cæsaris clementia. Aut per extenuationem, à maioribus ad minora, vt in prima Philippica, de reb⁹ Antonio gestis. Aut varie & permixte: quando minus firma firmioribus sustententur, vt 2 Philippica, vbi leuiora Antonij crimina grauioribus intertexuntur.

Vel non longa] Vt pro lege Manilia, & in Philippicis 2, 3, 4, 5, 9, 11.

Vel sæpe nulla] Vt Philipp. 1, 6, 7, 8, 10, 12, 14. Quamquam aliquando si causa postulat, opus est longo principio, vt contra Rullū, quia contra legem Agrariam apud populum dicebatur.

Q V A R E & ad fidem & ad motū] Partes deliberationis seu suasionis præcipuæ & frequentiores sunt, Cōfirmatio & peroratio. prior ad fidem, posterior ad motum pertinet.

N O N eadem accusatoris & rei.] Accusator enim iudicis sæuitiam: hic, clementiam sibi proponit: qui fines diuersi, diuersam colloca- tionem requirunt.

R E R V M ordinem] Vel temporum gradus, vel etiam criminum distribu-

distributionem, illumque ordinem quo à minoribus ad maiora ascendimus, intellige.

T A B V L I S, decretis] Locorum inartificialium potissimum meminit: quod in hoc orationis genere firmiora suppeditent argumenta, quam artificialia. Tabularum nomine instrumenta omnia complectitur & scripta, syngraphas, testamenta, diplomata, &c.

P A V L U M digrediens de cursu dicendi] Accusator cum rem exposuit atrocem, uti solet, ait Fabius, procursum, id est excursionem in affectum, ut crimen amplificet.

A D benevolentiam conciliandam] Iudicis irati accusatoris diligentia. Itaque principiis opus est ethicis & moratis, interdum etiam patheticis.

S I sunt molestæ] Fabius narrandum esse putat, sed adhibitis remediis.

Diluenda] Quæ falsa sunt aut ficta: obscuranda, quæ dilui non possunt, ut eorum vis lateat, & verisimilitudo infirmetur. Obruenda, quæ non facile obscurari possunt, aut copia verborum, aut digressionibus: ut Cicero gloriatur se tenebras iudicibus offudisse in Cluëtiana. Hoc genus à *παραλυσίῃ* Græci vocant.

N A M auditorum aures.] In Oratore, Semper, inquit, oratorum eloquentiæ moderatrix fuit auditorum prudentia. Omnes enim qui probari volunt voluntatem eorum qui audiunt intuentur, ad eaque, & ad eorum arbitrium & nutum totos se fingunt & accommodant.

Q V A E ipsius orationis verborumque præcepta sunt.] Natura prius est inuenire, id est, cogitare, quas res aliis significare velis: quas cum animo concepimus, simul etiam de ordine cogitatur. Postrema elocutio accedat, i. facultas, quæ res cogitatas suis verbis significantibus & recte iunctis effert seu exponit.

G E N V S est eloquendi sua sponte fuscum] Id est quotidianum, proprium, grammaticum, quo sicum sicum, scapham scapham appellamus. Huius generis præcipua cura esse debet.

V E R S V M atque mutatum] Videlicet cum non in vno tantum verbo translatio est ad vicinam significationem, sed passim oratio figuris conspersa est. quod cum fit mediocriter, laude dignum est: cum fit ambitiose & immodice, ingratum est. Discernit autem hæc genera, non quod in longa oratione figuratus sermo proprio non sit intertextus: sed ut moneat discrimen esse inter proprium sermonem & figuratum: seu inter quotidianum, & poetarum aut oratorum sermonem. Sumpsit autem Cicero has appellationes membrorum ex Aristot. qui

λέγειν distinguit in εἰρημένῳ καὶ χε τετραμμένῳ, & alias in πειρασμένῳ καὶ πεφυκένῳ, i. eloquendi genus natium, & arte factum. Duo priora Trapezuntius vertit, orationem pendentem & conuolutá, sed aptius Cicero.

PRIMA vis est in simplicibus] Primum, inquit, sit copiosa suppellex simplicium verborum, vt hac instructus pleraque omnia suis verbis recte & signate eloqui possis. In propriis autem verbis, vt est in 3 de Oratore, illa est laus Oratoris, vt abiecta atque obsoleta fugiat, lectis atque illustribus vtatur, in quibus plenum quiddam & sonans inesse videatur. Atque hoc quasi solum quoddam atque fundamentum est, verborum vsus & copia bonorum.

SIMPLICIA inueniēda. Id est, eligenda. Nam ē medio sumitur, non ab oratore pariuntur.

SIMPLICIA verba partim natia] Videlicet propria: vt dicere oculum pro membro quo videmus.

QUAE significata sunt sensu] In Oratore natia definit, ea quae propria sunt & certa quasi vocabula rerum, pene vna cum rebus ipsis nata.

REPERTA, quae ex ijs facta sunt.] In libro de Oratore appellat ea quae nouamus & facimus ipsi: quorum quatuor subiūgit species. Hic natia tantum dicit & reperta, in 3 de Oratore addit ea quae trāsferuntur, & quasi alieno in loco collocātur. Sunt autē reperta non tā cū rebus, quā ex vocabulis nata verba, vt quae vocantur denominatiua, verbalia, &c.

NOVATA aut similitudine.] Vt sunt metaphora, dicere in vitibus gēmam vel oculū, sic Scipionē allatrari à Catone, Liuius dixit. In hoc genere fugiendā esse dissimilitudinē, Crassus apud Ciceronē monet: vt quod Ennius dixit, Coeli ingētes fornices, dissimile est. In sphaera enim fornicis similitudo nō potest inesse. Addit, deinde videndū esse ne longe simile sit ductū. Syrtim patrimonij: scopulū potius, Charvbdim bonorū, voraginem libentius dixerim, inquit. Facilius enim adea quae visā, quā ad illa quae audita sunt mentis oculi feruntur. Reliqua illic videris. Quidam hic similitudinē accipiunt ἀναλογίαν. Cuius generis essent audientia, perspicientia, numerabilitas, admirabilitas.

A VT immutatione] Sic legimus ex 3 de Orat. Tales sunt μεταρρυθμαί, cū permutatio sit continētis pro re contenta: vt curiā pro senatu dicimus. Aut personae pro re attributa: vt pro frumēto Cererē: pro bello Martē: liberū pro vino, Neptunū pro mari. Aut signi pro re signata:

signata: vt fasces pro magistratu: togam pro pace, arma ac tela pro bello. Aut materiæ pro re fabricata: vt ferrum pro ense. Aut partis pro toto: vt puppim pro naue.

A Vt inflexione] Sic vocat eas *μετωνυμίας*, cū idē nomen, sed alio casu vsurpatur: vt cū dicimus, Superbia euertit Rempub. Luxuries in domū irrupit. Quo auaritia penetrauit. Fides valuit: Iustitia confecit. Hic vitiū pro personis nominamus, superbiā pro superbis, auaritiā pro auaris, & c. At Romanus homo tamen, et si res bene gesta est, Corde suo trepidat: vbi Romanū pro Romanis dicimus. sic Galliam pro Gallis dicimus. Vince animos irāque tuā qui cætera vincis: quod de vnius Achillis animo dicitur. sic apud Claudianū, Nō labra rosæ, non colla pruinæ, non crines æquāt violæ: colla plurale pro singulari positū est. Huc quidā referūt deriuata sine analogia, quæ Græcis *παρὰ γένος* dicuntur, i. traducta: quia traducuntur in aliū casum, vt sunt, Decimare, Cōsulatus, Paludatus, Poetaster: & verba imitationem significātia: Philosophari, Laconizare, & quod Cicero dixit, Cæsar Syllaturit, id est, studet Syllæ regnum imitari.

A Vt adiunctione verborū] Hęc vocāt *ἐπιθετα*. Crassus appellat nouata cōiungēdis verbis, & ex cōiunctione facta verba: vt, Versutiloquus, expectorāt, belligerat, & c. Huc quoque pertinet periphrales, cū desunt propria, Stella crinita, Stella cadēs, Respublica, Bellū ciuile, Vagē libidines, cū genus nominamus vitiosum oppositū cōsuetudini coniugali: atrocis est, Incestē libidines. In his enim circuitione vtimur, cū propriū desit. Et sepe ad emphasin periphrafi vtimur, etiā cū non desunt propria. vt Liuius, Furialibus agitati stimulis, dixit, qđ breuius dicere potuisset, Agitati furijs. Cyclopica barbaries, hic pictura Cyclopū auget atrocitatē. Sæpissime autem differentiæ causa quæri epitheta necesse est: vt Tyrannica imperia, Politica, Paterna: Ef frenata cupiditas. Iuuenalis dixit, Ad generū Cereris sine cæde & sanguine pauci Descēdunt reges & sicca morte Tyranni. Siccam mortem opponit cruentā.

NATVRA, vt sunt alia consonantiora] Præceptū de sonis & splendore verborū, vt delectus adhibeatur in verbis: primū, propria cuiusque rei vocabula eligantur: deinde, inter propria aut vicina anteferantur sonantiora & splendidiora. Cōsonantiora sunt, Tépestas quā tépus: Moderatio quā modestia. ea vocaliora Fabi⁹ appellat, i. clari⁹, acutius, meliusque sonantia, vt illud Tibulli, Ludit & assidue plia miscet amor. Verbum ludendi leuitatē significat, & mollius est. deinde sonantius, Miscet prælia, quā, parit rixas. Propertius inquit, Frangit & attollit

vires in milite causa, Quæ nisi iusta subest, excutit arma pudor. Significantiſſima ſunt, Frangit vires, & Excutit arma pudor. Quanto frigidiuſ eſſet ſi ſic diceret? Militibus pauidos animos mala reddere cauſa, Efficere audentes ſed bona cauſa ſolet.

GRAVIORA] Alias, Grandiora, quæ ſublimiora Fabio dicuntur. Grandia implēt aures, & magis plena ſunt. Vergiliuſ, Regnatoreſ Aſiæ, grādiuſ, quā, regē Aſiæ dixit. ſublimiuſ & illud Ciceronianuſ, In tuiſ illiſ immanibuſ poculiſ, quā, Magniſ poculiſ.

LENIORA] Lenia & temperata penetrant mentem, & molli⁹ aures feriūt: Niſeæque, Spioque, Thaliæque, Cymodoceque, Cæſariē effuſe nitidam per candida colla.

NITIDIORA] Nitidiuſ erit, ſi dicas pro vacca bouem, & ſuē pro porco, ait Fabiuſ.

ALIA contra.] Sono obſcuriora & hebetiora: Vt, Vacca æneæ, coeuntibuſ vocalibuſ. Exiliora & humiliora: Vt, Exiguuſ muſ. Aſperiora: vt, Stabat acerba fremenſ: & Hæc te lacerat, hæc te cruentat oratio. Sordidiora, vt ſi dicas, Morte Africani caſtratam eſſe Rēpub. aut, Stercuſ curiæ, Glauciam. Horum tamen uſuſ eſt, ſi ſuo loco apte inferantur, nec adfectate videantur aduocata.

TRACTatione] Dixit de ſoniſ & ſplendore, nunc de tractatione, id eſt, de uſu verborum, quibuſ orator aliter atque aliter vtitur.

CVMA aut propria ſumuntur rerum vocabula] Propria ſunt quæ in uſu familiari ſunt recte loquentiuſ. Itaque eligenda eſt ætaſ optime loquentiuſ, vt hinc iudicemus quæ ſunt præſentia, quæ priſca, quæ noua vocabula. In lingua Latina eam ætatem intuebimur quæ fuit à Terentio uſque ad Liuium. Et tamen alij aliſ meli⁹ loquuntur: vt Cicero antecellit cæteriſ, Cæſar antecellit Salluſtio.

ADDITIONE ad nomen] *ἑρμῆς* dicit & periphræſeſ, de quibuſ dictuſ eſt ſupra.

AVT noua] Noua ſunt Latinis, quæ poſt ætatem Ciceroniſ nata ſunt, aut eo tempore nondum bene loquentibuſ frequentata. Niſi ergo vicina ſunt ætati Liuianæ verba, vitanda ſunt vt noua, vt quedam Plini⁹. Nam licentia ſequentiſ ætatiſ poſt Quintilianuſ qua pro libidine quiſque noua ſingebat vocabula, nequaquam imitanda eſt. Etſi autem in noſtra religione nouiſ quibuſdam eſt vtenduſ vocabuliſ, corpus tamen ſermoniſ conſtet ex illa nota ſeculi Ciceroniani. Nā aſſiduæ ſermoniſ corruptelæ adferunt obſcuritatem.

AVT priſca] Sint priſca nobiſ, quibuſ Cicero & eleganter loquētes Ciceroniſ ætate aut rariſſime, aut nunquam vtebantur. Iiſ tamen loco

loco positis, ait Fabius, grádior atque sanctior oratio efficitur. Qualia sunt, Illius ergo venimus:&, Extaque salfos porricit in fluctus:& apud Ciceronem, Multam irrogat, actionem perduellionis intenderat. Crassus apud Ciceronem prisca citat, Qua tempestate Pœnus in Italiam venit: Proles, Soboles, Effari, Nuncupari, Non rebar, Haud opitulabar: quibus loco positis grandior, inquit, atque antiquior oratio saepe videri solet.

A V T ab oratore modificata & inflexa quodam modo] Id est tropos, quos in genere vocat verba modificata & inflexa: quorum quinque species recenset. Alludit autem ad vtranque *ῥηὶς* significationem & modi & conuersionis seu inflexionis.

Q V A L I A sunt ea quæ transferuntur] Vitate metaphoras vocamus, cum aliquid rei similis adpellatione significamus. Adhibentur autem metaphoræ velut picturæ, seu stellæ, vt lucem addant orationi: quod fit si apte & in loco, & non immodice spargantur in oratione: vt quum Virgilius ait, Inuadunt urbem somno vinóque sepultâ: hic dicit sepultam pro dormitâte. Sed cum imago rei sepultæ incurrit in oculos, significantia negligentia & stuporis est illustrior. Trás feruntur autem verba, aut necessitatis causa: vt, Gemmant in palmitē vites. Aut significandi: vt, Telum manu fugit. Aut ornandi: vt, Magno inflammatus amore.

A V T immutantur] Secundam speciem, id est *μεταρρύπας*, vocat immutata, vt supra appellauit: & eadem vsus est appellatione in tertio de oratore, vt Fasces pro magistratu, Bacchus pro vino: ferrú pro ense, Sceptrum pro regno, Arma pro bello.

A V T ea quibus tanquam abutimur] *κατὰ χρίσιν* seu abusiones hanc terciâ speciem vocamus: vt apud Virgilium, At sperate deos memores fandi atque nefandi: Sperate dixit pro timete, existimate vindices. Sic & certo consilio vt vitia tegantur abutimur virtutum nominibus, vt pro crudelitate dicimus seueritatem, pro sordibus parsimoniam.

A V t ea quæ obscuramus] Intelligit allegoriam & ænigma. Aristoteles in Rhetoricis ait, Constituatur hoc, præcipuam esse virtutē orationis perspicuitatem. Habent tamen interdum in oratione locū obscure dicta. Est autem allegoria plurium verborum metaphora: vt, Margaritum nō est obiciendum porcis. Pleræque sunt prouerbiales, vt quod Tiberius ait contra immodicas expilationes, Boni pastoris est pecus tondere, non deglubere:& apud Plautum de modo, Struēda esse mœnia pro opibus, & illud Ciceronianum pro Roscio, Nihil ma-

li est canes ibi quamplurimos esse, vbi permulti obseruandi, multaq; obseruanda sunt. Rarissimus vsus est ænigmatum: Tale est illud Hæfiodi, Dimidium plus toto: quod de laude mediocritatis dicitur.

QV AE incredibiliter tollimus] Quinta species est ὁμοιοπλοῦς, vt, Geminiq; minantur In cælum scopuli. Et Cicero ait de Verre, In Sicilia non fuisse vt tyrannum, quales fuerunt Phalaris aut Dionysius, sed tanquam Scyllam aut Charybdin. Et pro Marcello, Parietes mediufidius tibi gratias agere gestiunt. Huc pertinent quoque virtutes contentionis insigniores & illustriores: quale illud de Pompeio, Cuius in viri vita nitebatur salus ciuitatis. &, Qui ea virtute ac sapientia est, vt ea semper potuerit, quæ nemo præter illum. Illud est quod sequitur, de mirabilius quàm consuetudo patitur, ornado.

DE coniunctione quæro] De compositione orationis seu strudura, de coniungendis verbis deque collocandis. Duabus rebus constare coniunctionem dicit, numeris & consecutione, id est coherencia. Sed naturæ ordine prior est consecutio & coherencia, quæ corpus est in quo numeri sunt, velut in machina motus, aut interualla certa. Primū enim sermonis puritas conseruari debet, deinde affingi concinnitas ad aurium comparandam oblectationem.

NVMEROS aures ipsæ metiuntur] ῥυθμὸς dicit, id est liberiorēs measuras magna ex parte pedibus constantes, sed tamen quæ admittant syllabas redundantes. Nam metra, quæ Latinis carmina sunt, certis pedibus ligata sunt, & ad poetas tantū pertinent. De rhythmis qui sunt oratorum, certa præcepta dari non possunt, vt de versibus. Qui natura ad eloquentiam magis idonei sunt, & amant recte dicendi studium, considerent exempla Ciceronis, & aures suas ad illam concinnitatem assuefaciant. Proderit & Liuij orationem in hoc genere spectare. Cæteri sunt horridiores.

NE aut compleas verbis quod proposueris] Numerosam orationem facile is efficiet, qui texere periodos didicerit: Periodus seu circuitus, seu circūductio coniungit plura cola particulis rationalibus, causalibus, relatiuis, comparatiuis, aduersatiuis, interdum etiam copulatiuis. Colon Latine membrum dicitur, quod est vnica integra sententia. vt, Doctrina exuscitat rudes ad diligentiam, & flectit ad moderationem. Partes autem coli vocantur commata: vt hic duo sunt commata, Doctrina rudes animos ad diligentiam exuscitat: alterum est, Et flectit ad moderationem. Periodorum apud Ciceronem vbique obuia sunt exempla, ac præsertim in exordiis, quibus hæc quasi tardior & sedatior orationis forma conuenit. Nec tamen semper vtendum est

est periodis, sed miscenda sunt cola. In narrationibus, in contentionibus ac disputationibus crebriora sunt cola. In libris philosophicis minus est periodorum, quàm in orationibus. Periodi ductus per sese concinnitatem quãdam efficientis sit exemplum illud pro Archia: An cum statuas & imagines non animorum simulachra, sed corporũ studiose multi summi homines reliquerunt: consiliorum relinquere ac virtutum nostrarũ effigiẽ nonne multo malle debemus, summis ingenijs expressam & politã? Hoc est illustre exẽplum numerosæ orationis, ex quo facile præcepta intelligi poterunt. Initio hoc potissimũ seruandũ est, initia vt habeant pedes longiusculos: finis claudatur longis dictionibus & longis pedibus: media sint mixta breuibus & longis. Suntq; grati pedes, Anapæsti, dactyli, cretici, seu iambi mixtis spõdeis. vt in periodo quã recensui, initio spõdæus est, An cũ: postea anapæsti, iambi, Statuas & imagines: deinde dactylus, spõdæus, anapæstus, iambus, creticus, Non animorũ simulachra, sed corporũ. sequitur anapæstus, duo spõdæi, anapæstus & epitritus, Studiose multi summi homines reliquerunt: ita primũ colon absoluitur, & in longũ pedẽ subsidit, quod aures maxime approbant. Alterũ colon mixtũ itidẽ est, dactylis, iambis, spõdeis, anapæstis, ac subsidit in ditrocheũ, Et politã. Ac si quis præceptũ aliquod desiderat, sciat fieri compositionẽ plerunque maxime æquabilẽ, si senarijs, aut septenariis, aut octonariis iambicis cola sint similia, ita tamẽ, vt vna aut pauculæ syllabæ redundant: aliqui in oratione viriũ esset. Cicero pro Marcello, Quos amisimus ciues, eos Martis vis perculit, non ira victoriæ. Si primã syllabã omittas, septenarius iambicus erit, Amisimus ciues, eos Martis vis perculit. Et rursus initium iambici, Non ira victoriæ. Et in fine longus pes est epitritus. & in principio gratissimus pes est trisyllabus longus, Quos amisim⁹. Plura vide apud Ciceronẽ de Orat. & in Orat. iteq; in Bruto.

A VT redundes.] Cauendum est, vt Crassus monet, ne circuitus verborum aut breuior sit quàm aures expectent, aut lōgior quàm vires atque anima patiatur.

CONSECVTIO autem] In loquendo adnitendũ est vt perspicua & coherentia dicantur, id est, vt iusta & obseruata syntaxi, quam voceant, sententia apte reddatur finita: deinde alia congruẽs ad rẽ sequatur. Qua in re multi qui etiã de rebus magnis dicũt obliuiscũtur sui, & miscet ac coaceruat quę sunt aliena à pposito: vt in oratione Marij apud Sallust. Et illud intelligo, Quirites, omniũ ora in me cõuersa esse, quos bonosq; fauere (quippe beneficia mea Reip. procedũt) nobilitatẽ locũ inuadẽdi quẽrere. Media parẽthesis obscuritatem ad-

fert, quæ & ipsa vitiosa est. Nā inusitato verbo dixit, Mea beneficia Reipub. procedunt, quod Græce dictū videtur, *προχρησῖσι*. Itēque illud, Nobilitatem locum inuadendi querere, ambigua constructione effertur. Sententia autem hæc est, Intelligo bonos ideo mihi fauere, quia me de Repub. bene mereri constat, seu quia mei labores sunt Reipub. vtilis & salutare: Nobiles vero insidiari, & c. Flagitat igitur consecutio, & syntaxin iustam, & rerum ordinem congruentem, ne sit oratio quædam coaceruatio temeraria. Cuius rei artifex eximius est Marcus Tullius apud Latinos, & apud Græcos Demosthenes, quorum orationes & formam dicendi si consideremus, recte eos intelligemus, & magis coherencia ipsi scribemus.

NE generibus] Generibus hæc est oratio perturbata, Vastabat agros, regionem populabatur, multique mortales ab eo cædebantur: vbi verbi genus est immutatum: pro eo quod est, Multosque mortales trucidabat.

NUMERIS] De numerorū perturbatione hoc sit exemplū, Innocentes dānat, nocētes absolvūt, pro eo quod est, nocentes absoluit.

TEMPORIBVS.] Vt illud Terentianum, Principio amicum filio restitueris, Illi generum firmum, & filiæ inuenies virum. Restitueris & inuenies *ἀνακόλυσθα*.

PERSONIS.] Vt illud Persij, Secuit Lucilius urbem, te Lupe, te Muti, & genuinum fregit in illis.

CASIBVS perturbetur oratio] Casuum perturbationis hoc sit exemplum, Cluentius fuit pater huiusce iudices, huic homini municipium fuit Larinum, ab eo filia nubilis relicta. pro quo dicendū fuit, Cluentius fuit pater huiusce, iudices, homo municipij Larinatis. Is reliquit filium grandem, & nubilem filiam.

QVOD nō est latinū] Id vitij vocāt barbarismū, & qđ nō est cōsequēs solœcismū: illud ad simplicia, hoc ad coniuncta verba pertinet.

COMMVNIA autem simplicium] Addit orationis alias virtutes. Nam supra de duabus dixit, consecutione & concinnitate. Dilucidum intelligentiam adiuuat. Breue non grauat memoriam, nec tedium parit. Probabile fidem facit. Illustre mouet auditorē resque magnas amplificat, & sub oculos ponit. Suaue conciliat, & facilius in animos auditorum intrat.

DILVCIDVM fit vſitatis verbis] Virtus orationis prima & omnium præcipua est perspicuitas: quam vt assequamur verbis vſitatis vti iubet. vſitatis inquam, iis qui recte & pure locuti sunt. Itē proprie loqui. Nam maxima pars orationis debet contexti ex proprio sermone,

monē, & fugienda est Asiatica dicēdi ratio, in qua penē omnia per periphrases dicuntur. Seneca de Portio Latrone scribit, Non placebat ei orationem inflectere, nec vnquam recta via discedere, nisi cum hoc aut necessitas coegisset, aut magna suasisset vtilitas: summamque demerentiam esse dicebat, detorquere orationem, cui rectam esse liceret. Addit Cicero, si sint verba disposita, id est, vt vitentur hyperbara & ineptæ perturbationes syntaxeos. Item ne rerum ordo dissentiat à natura seu communi sensu & rectis iudicijs.

A V T circumscriptione conclusa] Id est, vt sint intertextus suis locis periodi, quod Crassus dicit, Ne fluat oratio, ne vagetur, ne insistas interius, ne excurrat longius, vt membris distinguatur, vt conuersiones habeat absolutas.

A V T intermissione, aut concisione verborum] Id est, sint suis locis cola, & distincta membra commatibus. Intermissione intelligunt alij pratermissionem. Volenti enim tueri perspicuitatem, necesse est quædam omittere, nec omnia quæ quoquomodo videntur addi posse, recitare. Intermissionem accipimus membrum (id Græcis *κῶλον* dicitur) quod ad periodum non perueniat: Concisionem vero, incisum, *κόμμα*, quasi partē à membro tractā. Hoc præceptū etiam est in tertio de Oratore: Neque semper, ait Crassus, vtendum est perpetuitate, & quasi conuersione verborum, sed sæpe carpenda membris minutoribus oratio est, quæ tamen ipsa mēbra sunt numeris vinciēda.

O B S C V R V M autem] Fabius interpretatur: Sunt nonnulli qui superuacua loquacitate scatent, omniaque circūloquuntur: quo fit vt prolixissimas efficiāt periodos & obscuras. Alij studio breuitatis verba orationi necessaria subtrahunt. Vtrique sunt in vitio.

A V T ambiguitate] Ambiguitas, ait Fabius, est in oratione. *ἀμφιβολία* in dictione multas res significat. Vtraque efficit obscuritatē. Apud Sallustium, Gloria industria alitur: vbi eam dempseris, ipsa per se virtus amara atque aspera est. Non admonitus lector hic dubitare possit, an industriam dicat ali gloria, an vero gloriam industria. Sed scias, gloria esse ablatiuum.

A V T inflexione atque immutatione verborum] Inflexionem & immutationem verborum vocat ineptas metaphoras, aut alias figuras inusitatas & duriores. vt ineptum est illud, lacentis elemēti terga crispantur, pro eo quod est, Maris vnde seu fluctus cientur aut agitatur. Et quod Politianus vsurpat, Ferruminare amicitias, id est, Animorum coniunctionem maiorem efficere.

B R E V I T A S conficitur] Fabius ait laudabilem esse integram

breuitatem, non eam quidem cui quidpiam desit, sed eam in qua nihil redundet. Breuitati opponitur *πρόσλογία, τὰ το λογία, ματαιο λογία*. Itaque illa Laconica breuitas non est imitanda, quæ & obscura est, & à vitæ communis consuetudine abhorret. Breuis esse laboro, ait Horatius, obscurus fio. Cauendum item ne sint mutile, & trûcatæ syntaxes aut sententiæ: vt interdum apud Sallustium & Pliniũ. Vt in præfatione belli Iugurthini, Verum magistratus & imperia minime mihi hac tempestate cupienda videntur: quoniam neque virtuti honos datur, neque illi quibus per fraudem ius fuit, vtique tuti, aut eo magis honesti sunt. Postremum membrum, quia pene truncatum est, fit obscurius id est, Fraude adepti honores, non tamen tuti sunt, aut honorati: quia virtute aut auctoritate retinere ciuium aut exercituum voluntates nõ possunt. Non enim diu parent homines tyranni di & violentis imperijs.

SIMPLICIBVS verbis] Detrahis epithetis, periphrasi, & exaggeratione sumpta, cõtractisque nonnunquam ad vnum verbum sententijs. Eum per quem hanc lucem inspexisti, hac luce priuasti, cõtrahe, Patrem occidisti.

SEMEL vnaquaq; re dicen.] Sublatis repetitionibus, geminationibus, commorationibus, expolitionibus, & c. quæ rem vnã varie enunciant atque amplificant. Quousque tandem abutere Catilina patientia nostra? quãdiu nos etiam furor iste tuus eludet? quẽ ad finẽ se effrenata iactabit audacia? Tres has sententijs rẽ eandẽ indicãtes, vna aliqua cõprehendas, Quis tandẽ Catilina finis erit audaciæ tuæ?

MVLTI rei, nisi vt dilucide dicas, seruiendo] Si propriis verbis vtaris, vñtatis, dispositis. Exempla in Commentariis Cæsaris huius generis innumera sunt.

PROBABILE autem genus est orationis.] Probabile Fabius exponit, quod neque est minus neq; plus quàm decet. Vt enim in formis natiua fucatis antecellunt, ita in oratione plus est auctoritatis & gratiæ, quẽ natiuũ decº habet, quàm quæ accersitis peregrinis coloribus, picta est. Ideo hic tria requirit, nõ nimis comptã orationẽ, pòdera in verbis, & sententijs aptas vitæ communi.

SI non nimis est comptum] Si non immodicè ornata est oratio, sed propria, verecunda, & natiua.

SI est auctoritas & pondus in verbis] Si lecta sunt verba, quæ magnitudini rerũ, quantũ fieri potest, respondeãt. Vt si de Catilina dicas, nõ satis est tenuiter dicere, Catilina est inquietus ciuis: sed augẽda est atrocitas, Catilinã furie exagitãt ad euertendã patriã, ad delendã arcem imperij orbis terrarum. Hæc lumina maxime sumuntur à causis

causis & circumstantijs.

SI Sententiæ graues vel aptæ opinionibus hominum] Hoc præceptū admodū vtile est, vt vitetur paradoxa, noua, prodigiosa & absurda sententiæ, quales sunt Stoicorū & Epicureorū, quæ etsi habēt admirationē apud indoctos, tamē quia sunt simpliciter cōmentitiæ & inanes, nō possunt placere sanis & prudētibus. Ideo vtendū est veris, re-ctis, honestis materijs, quæ etiā sua natura gignūt splendidā orationē: vt ait Fabius, Nihil non ornate dicitur, quod honeste dicitur. Itaque ad rerū doctrinā studiosos hortatur, quibus nisi fontes rerum de quibus est dicendum noti sint vt cunque, apta & conuenientia proposito dicere non possunt. Nam vt Socrates apud Platonē ait, Nemo potest in eo esse eloquens, quod non intelligit.

ILLVSTRIS autē oratio est] Vt p̄spicua sit oratio semp̄ est efficiēdū: sed vt sit illustris seu splēdida, ornata metaphoris, hypotyposis, & amplificationibus nō semper est necessariū. Illustre plus est quā perspicuū. Nā illud est nitidius & splēdidius. Perspicuū dat intelligēdū: Illustre tanquā in rē præsente ducit. Apud Poetas facile est exempli huius formā ostēdere: vt apud Virgil. 8 AEnēid. de Cyclopi-
bus, Ocyus incubuere omnes, &c. & apud Statiū de Achille inflammato amore puellæ regis, quæ simplex fuisset oratio, Non latet haustus amor, sed rursus erumpit in ipsum Vultum, ea per hypotyposin, causas & effectus exprimentem, venustissime ornatur.

Non latet haustus amor, sed fax vibrata medullis

In vultus atque ora redit, lucemque genarum

Fingit, & impulsam tenui sudore pererrat:

Lactea Massagetæ veluti cum pocula fuscant

Sanguine, puniceo vel ebur corrumpitur ostro.

Est insigne exemplū huius generis apud Liniū lib. 9. tertiæ decadis: vbi accusatur Pleminius præfectus Locrensis, & propter loci vicinitatē confertur ad Scyllam, quæ fuit scopulus in vicino mari Siculo. Itē lib. 8. pr. decadis: Vbi Papyrius dictator accusat Fabiū magistrum equitū, q̄ se absente contra edictū suū dimicasset. Tales causæ sua magnitudine suppeditant splendidam orationem, vt inquit Euripides.

SI & verba grauitate delecta ponūtur, ac trāsata] Primū iubet grauiora verba eligi, vel propria, vel trāsata. Etsi autē differentia magis conspici potest in translatis, tamen & propria alia alijs sunt pleniora aut atrociora: vt contumelia plus habet atrocitatis quā iniuria. Plus est si dicas, Turci immanem sæuitiam exercent in captiuos, quā si dicas, Captiui duriter tractantur. In translatis insigne exemplū est,

Inuadunt urbem somno vinoque sepultam:
Id multo plus est, quàm dicere, Sopitam. Plus est si dicas, Sycophantæ inflammant odijs regum animos aduersus piam doctrinam, quàm si tantum dicas, Alienant regum animos.

ET superlata] Secundum præceptum, Utendum est interdum hyperbolis, quas Cicero vocat superlata. Ut Dido inquit, Littora littoribus contraria, fluctibus vndas. Vult etiam quæ sensu carent, inter se hostilia odia exercere. Et dicere Fulmina verborum, pro vehemēti oratione. Tale illud apud Vergilium de cyclopibus, Vnum omnia contra Tela Latinorum. Et in Antonium, Is frustis esculentis, vinum redolentibus, totum tribunal impleuit, & in Philip. 2, de bonis Pompeij, Oceanus mediusfidius vix videtur tot res, tā dissipatas, tam distantibus in locis positas, tam cito absorbere potuisse.

ET ad nomen adiuncta] Tertium præceptum, Utendum est interdum crebris epithetis: sic enim haud dubie vocat ad nomen adiuncta: ut plus est si dicas, Neronianam sæuitiam, quàm si simpliciter nomines crudelitatem. Huc & periphrases pertinent & metonymiæ, ut pro Viuere, Ducere spiritum: pro Luxurioso, Sardanapalum, aut Apitium: pro crudeli, Phalaridem, aut Cyclopem: pro astuto, Vlyssē.

ET duplicata] Quartum præceptum, Utendum interdum repetitione. Hæc intelligo vocari duplicata: ut AEnëidos 4, Imprecor arma armis, & illud, Aspicite, aspicite, iudices, squallorem sordēsque sociorum. Me me, adsum qui feci, in me conuertite ferrum. Sunt qui etiam coniuncta intelligant, quæ Aristoteli Διῶλῶ dicuntur. Hunc agrum tu compransoribus tuis & collusoribus diuidebas. Duplicatum esse volunt compransor, quod, quia alio verbo simplici exprimi res non potuit, illustre sit.

ET idem significantia] Quintum præceptum, Utendum ea figura, quæ interpretatio dicitur, cum synonymis crescit oratio: itē coaceruatione. Interpretatio est Philip. 13, Quem discordia, quem cedes ciuium, quæ bellum ciuile deletat, cum ex numero hominum eiciendum, ex finibus humanæ naturæ exterminandum puto. Bellum ciuile non aliud est, quàm discordiæ & cedes ciuium. Coaceruatio est: Verres in iuste inuasit in fortunas provincialium, rapuit multorum coniuges ac filias, innocentes incitatus auaritia aut iracundia interfecit, spoliavit fana, trucidauit sacerdotes, sæuit & in domesticos.

ATQVE ab ipsa actione atque imitatione rerum non abhorret] Sextum præceptum, Inferendæ sunt hypotyposes, incurrentes in oculos, ut illud Claudiani, vbi laudat formam sponsæ Honorij,

Non

Non labra rosæ, non colla pruina,

Non æquant crines violæ, non lumina flammæ.

Et illud Virgilij, Sonat iſta bipennibus illex, & de turri cadente, Ea lapsa repente ruinam Cum sonitu trahit: quæ ita enunciantur, vt sensus feriant & coram geri videantur. Sunt enim verba quæ eorū actionem quasi præsentem demonstrant. Tu diadema imponebas cum plā gore populi, ille cum plausu reiiciebat. & Non expectas dum te stimulis fodiam? Hæc te, si vllam partem habes sensus, lacerat, hæc cruciat oratio.

Q V A E rem constituat pene ante oculos] Alias nominat subiectionem sub oculos: quidam representationem, Græci ὑποτιπάζω & ἐκφράζω.

I S enim sensus maxime attingitur] Nam segnius, vt ait Horatius iritant animos demissa per aurem, Quam quæ sunt oculis subiecta fidelibus. Et dum spectant oculi læsos læduntur & ipsi.

I L L V S T R E quàm illud dilucidum.] Græci distinguunt hoc modo: Perspicuum seu dilucidum vocant σαφές, at splendidum seu illustre, λαμπρόν. illud tantum patet, hoc etiam se ostendit: illud segnius est, nec extorquet sed precario petit: hoc in oculis incurrit, & tanquam præsens quod abest menti offert.

S V A V E autem genus erit dicendi] Quid vocet suauem orationem melius intelliges, si contraria exempla conſeras. Suauitati duo genera opponuntur: Atrox propter materiā, & Horridum propter verba. Atrox est cum facta immania & gestus terribiles recitantur. Ea materia gignit tristem orationem, quæ placide nunquam audiri possunt, sed excitant acres motus. Talis est descriptio Didonis apud Virgilium, sibi mortem consciscantis: apud Tragicos Herculis furentis, & vxorem liberōsque trucidantis: apud Liuium lib. 8, 1, decadis, Alexandri Epirotæ discerpti. Vt suavis sit oratio, hæc tristitia præmittantur, & deligantur res naturæ conuenientes, præsertim virtutes quæ propriæ sunt ciuilibus & tranquillæ vitæ, quas humanitatis nomine cōplectimur: vt iustitia, modestia, verecundia, bonitas & aliæ cognatæ: item res pulchræ, vt formæ bonæ, campi vernantes, tempora, & c. generis eiusdem. Hæc ad res pertinent. Alterum genus suauitati contrarium, non in rebus, sed in verbis versatur: vt cum res populares & gratæ horridis verbis exponantur, insuaue orationis genus est & horridum, quale dicendi genus est in chronicis vulgaribus, & in superioris huius ætatis philosophorum libris. Itaque cum electæ sunt honestæ & gratæ materiæ, proprio, perspicuo & nitido sermone reci-

tandæ sunt: aspergenda mediocria ornamenta, metaphora dulces, similitudines, collationes contrariorum. Talis est epistola Ciceronis ad Seruum, in qua filia mortem deplorat. Hic primum res sunt honestæ. Ipse suam *sogylus* erga filiam depingit, & cum dolore de interitu filia coniungit dolorem de rep. Deinde oratio prorsus nihil habet accersiti ornatus: nec sunt multæ aut longæ periodi, sed cola apte coherentia. Ac multum gratiæ habet ipsa hæsitatio, qua nunc admittit, nunc reiecit consolationem. Admittit hic, Me autem non oratio tua solum, & societas pene ægritudinis, sed etiam auctoritas consolatur. Postea disputat contra consolationem, Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori, quod ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum exempla mihi propono, simili in fortuna non defuerunt. Postremo quantum *πρόθεσις* est, cum inquit: Aspiciere curiam non poteram. Existi mabam id quod erat, omnes me industriæ meæ fructus & fortunæ perdidisse. Similia obseruent studiosi, & imitentur.

D E I N D E coniunctione quæ neque asperos habeat cōcursus. Initio præcipit ne vocabula sint aspera, sed lenia: & ne confragosa sit structura, sed fiat compositio mollior. Verba aspera sunt & structura confragosa, Lurida terribiles miscent aconita nouerca, ubi & rei atrocis mentio fit. Deinde vetat longas periodos texere, quæ obscuritatem adferunt, & significant ostentationem: sunt quoque ingrata: quia verecunda & modesta oratio plus delectat sanos auditores. Ideo Xenophontis oratio semper in admiratione fuit, propter sententias honestas, verba plana, & compositionem similem vernaculo sermoni, nihil habentem ostentationis.

HABEANT QVE similitudinē æquabilitatemq; verborum. Schemata requirit, *ἀντίθετα*, cōtraria relata contrariis. Exemplū optimū in Miloniana de lege Naturæ: Est enim hæc, iudices, non scripta, sed nata lex: quam non didicimus, accepimus, legimus, verū ex natura ipsa arripimus, hausimus, expressimus: ad quam nō docti, sed facti: nō instituti, sed imbuti sumus. In hac descriptione, res, verba, schemata, & numeri miram suauitatē efficiunt. Nā rerum dignitas grata est, de natura hominis, q̄ nascentes nobiscum adferamus notitias de rebus honestis & turpibus. Deinde verba lenia sunt, & antithesis lucem addit. Postremo numeri, pæanes maxime sunt sonantes. Non didicimus, accepimus, legimus, arripimus, hausimus, expressimus.

P A R I A paribus respōdeant *ισόκωλα* dicuntur: vt pro Cluētio, Falsā inuidia dominetur in cōcionibus, iaceat in iudiciis: valeat in opinionibus, ac sermonibus imperitorum, ab ingeniis prudentium repudietur.

RELATA QV E ad idem verbum] *ῥεθυμασται*, quas adiunctiones auctor ad Herennium nominat. Aphricano virtutem industria, virtus gloriam, gloria æmulos comparauit.

ET geminata, atque duplicata, vel etiam sæpius iterata ponantur] Eæ sunt variae repetitiones: vt in traductione, Qui nihil in vita iucundius habet vita, is non potest cū virtute vitam agere. Cicero pro Murena, Sit denique in ciuitate ea prima res, propter quā ciuitas est omnium princeps. Hic insunt ipsis figuris arguta enthymemata.

CONIVNCTIONIBVS copuletur, tum dissolutionibus relaxetur] Intelligit *πολυσύνδετον*, & *ἀσύνδετον*. vt, Et vidi, & magno dolore affectus sum, & contendi omnibus animi atque ingenij viribus, vt misero aliquid opis adferrem. Itē, Ferte citi flammæ, date tela, impellite remos. & pro Ligario, Quis sensus erat armorum tuorum? quæ tua mens, oculi, manus, ardor animi? & c.

FI T etiam suauis oratio, cū aliquid aut inuisum] Suauis, inquit, oratio fit, si res nouæ & mirandæ eligantur: vt cū historiæ inseruntur: vt Demosthenes cōtra Timocratem recitat historiam de lege Loerensi, narrans nō licuisse nouam legem suaderi aliter, nisi ita, vt suatori dicturo laqueus circa collum circundaretur, qui constringeretur, si lex non placuisset. Tales dulcissimæ narationes in libris Ciceron. Philosophicis sunt: vt in 2. Offic. de Arato Sicyonio; in tertio de Gyge, de Damone & Pythia. Gratiissimæ etiam sunt animantium descriptiones, vnde & poetæ similitudines sepe sumunt: vt Leoni cedenti Turnū fugientem confert Virgilius 9. AEneid. & Homerus fugientē Aiacem Asino incedenti. Item noster Daniel Macedonicos reges Pardali. Quales descriptiones & imagines in loco vsurpatæ & orationem suauiore faciunt, & ornant: prodēstque studiosis in talibus exemplis & vim inueniendi & stilum exercere.

MA XIME QV E mouet ea quæ motum aliquem animi miscet oratio, quæque significat] Fit quoque oratio suauis, si orator de sua voluntate & de suis moribus ea dicat quæ significant iustitiam, bonitatem, modestiam. Cuius exemplum est in oratione Demosthenis, vbi refutat AEschinem exprobrantem ipsi fortunam: ac dicit, crudelitatem & insaniam esse, exprobrare homini fortunam: cum nemo sciat an sibi fortuna ad vesperam eadē futura sit. Hæc quia sunt vera, honesta & cōgruentia modestiæ, sunt grata. Sic Cicero pro Murena, purgat se de amici officio. Vbi etiam de Catonis seueritate loquens, ait eam exasperatam esse Stoica doctrina, & vellet esse mitiori genere doctrinæ temperatam.

A V T inflexione sermonis] Id sit vrbani-
tate quadam & dissimu-
latione comi, ne hominis vani esse videatur, aut alterius laudes tolle-
re, aut suas minuire. Tale est illud Ciceronis pro Cornel. Balbo, Et
succedo orationi, quæ non præteruecta sit aures vestras, sed in ani-
mis omnium penitus infederit: vt plus voluptatis ex recordatione il-
lius orationis, quàm non modo ex mea, sed ex cuiusquæ oratione cape-
re possitis. Hic se imminuit comiter, vt Pompeiû Crassumque qui
pro Cornelio ante dixerant, augere possit.

Q V A E orationem aut magis obscuram.] Propter inflexiones
immutationesque verborum, ac alias figuras, quæ in hoc genere ad or-
nandum adhibentur, ab vfitata ratione dicendi recedentes.

A V T minus probabilem] Vt cum ornamenta liberiora adferû-
tur, quæ probabilitatem minuunt. Nam probabile non nimis com-
ptum esse atque expolitum, sed pondus verborum & grauitatem sen-
tentiarum requirit.

D E conuersa oratione atque mutata.] Hæc ornata & ampla ora-
tio, quam vocat conuersam, ab illustri forma differt, quod hic plus ad-
ditur amplificationum & figurarum. Facilius hæc tota ratio in poeti-
cis exemplis agnoscitur. Mediocris est propositio Virgilij, Arma vi-
rûmque cano, Troiæ qui primus ab oris Italiam fato profugus, Lau-
inaque venit Littora, multum ille & terris iactatus & alto, & cætera.
Nihil hic vides esse accersiti cultus. At propositio Thebaidos multo
est elatior, & habet periphrales grandes,

Fraternas acies, alternaque regna profanis
Decertata odiis, fontesque euoluere Thebas

Pierius mēti calor incidit. Pro verbo cano, dixit, Pierius men-
ti calor incidit euoluere, & c. Plurima è Lucano exēpla sumi possunt,
vt in exordio, Iusque datum secleri canimus: quod simplex fuisset,
Contemptum iuris. Sequitur, In sua viscera, cum simpliciter dicere
potuisset, Mutuis vulneribus cecidisse populum. Addit cum recēset
causas belli ciuilis, Obæratos miscere, id est, turbare fidem ruinis mû-
di, i. potius concutere bello ciuili totum mundum, quàm seruare fi-
dem creditoribus. Id his verbis vfitatis dictum, minus grande vide-
tur, quàm cum Lucanus inquit, Mundique ruinæ Permiscenda fides,
& c. Talia exempla & propter orationis varietatem, & propter sen-
tentias, in auctoribus obseruare vtile est.

A V T ex verbo dilatetur.] Verbum dilatatur, vt cum pro his
duobus, Aulæ non sunt fideles, dicit Seneca,
Non intrat vnquam regium limen fides.

AVT in verbum contrahatur oratio.] In vnum verbum contrahitur oratio, cum vno nomine facti significamus consilium Dei gubernantis & actiones nostras, & earum euentus, vt cum dicitur, Fata viam inuenient.

E X verbo, cum aut proprium,] Cum proprium, vel synonymum vel metaphora explicatur. Id fit cum pro vno eorum aut periphrasis, aut interpretatio, aut distributio, aut alia expolitiones adferuntur. Simplex est, Tyrannides non sunt diuturnæ. Adde periphrasin, Imperia iniusta, crudelia, quæ vim atrocem naturæ hominum inferunt, iusta iracundia homines armant ad defensionem eorum quos natura ipsis tuendos commendauit. Vnum verbum est impius, at dilatatum est in Miloniana per distributionem: Qui nullam vim cœlestem existimat numinis diuini. Satis erat, sed additur distributio: Quem neque imperij magnitudo, neque sol ille, neque cœli & signorum motus, neque vicissitudines rerum atque ordines mouent.

E X contractione cum aut definitio ad vnum verbum] Formas tradit contrahendæ orationis, vt supra dilatandæ. Primus modus est, pro longis definitionibus vt eo quod definitur verbo: quod tum commodius fit, cum illa vox plus atrocitatis & lucis habet quàm definitio: vt ad Atticum lib. 10, Nec iam recusat, sed quodammodo postulat, vt quemadmodum est, sic etiam appelletur tyrannus. Vno verbo plus atrocitatis significauit, quàm si dixisset, Princeps qui iniuste raptâ dominatione oppressit Rempublicam.

AVT assumpta verba remouentur.] Correctionem hic nonnulli intelligunt, vt est hæc, Non furem, sed ereptorem: non adulterum, sed expugnatorem, & c. in tertia Verrina. Sed id ad contractionem non pertinet: ideo alia interpretatio querenda est. Arbitror Ciceronem loqui de periphrasi, synathrismo, expolitione, & cæteris figuris contrahendis in verbum vnum, si plus lucis habeat & atrocitatis, quam idem oratione explicatum: vt apud Ciceronem ad Atticum, atrocius est cum ait, Dubium est vtrum Phalaridis more, an Pisistrati, regnaturus sit. vbi differentiæ tyrannorum ab exemplis illustribus sumuntur: quàm si pluribus dixisset, dubium esse, an Cæsar pro sua libidine interfectorus sit honestos ciues, mutaturus totam formam reipublicæ. & aboliturus iudicia & leges, an verò moderate usus summa potentia, ita vt formam magistratuum & iudicia tueatur.

Item cum Virgilius dixit, Et campos vbi Troia fuit, vno verbo urbem oppugnatam, direptam, funditusque deletam, ne ruderibus quidem relictis, significauit. Nisi malimus figuras intelligere,

ἐκλειψιν & reticentiam: Vt, Egone illam? quæ me? quæ non? &, Quos ego: sed motos præstat componere fluctus.

A V t in circuitus rediguntur] Tertia forma est, colligere in vnam periodum præcipua argumenta, vt maxime fit in epilogis. Hæc forma ad pompam & splendorem maxime accommodata est, quia periodi propter numerosam coagmentationem, & aptos exitus, per sese magnam gratiam habet, & rationes antea prolixè tractatas apte repetunt. Vt si de bello Turcico in Epilogo dicas: Si liberos vestros in turpissimam seruitutem, si coniuges, & filias vestras ad stupra rapi, si deleri funditus familias vestras, si hanc formam honestam iudiciorum & gubernationis politicæ, si lucem cælestis doctrinæ in terris extinguere non vultis: necesse est tandem vos serio & vere consentientibus studiis & voluntatibus reprimere grassantem hostem, & vobis exitium, & Ecclesiæ vastitatem minitantem.

A V t in coniunctione sit vnum verbum ex duobus] Sæpe aliquid composita voce significantius effertur & illustrius quàm simplicitati cum id necessitas non requirit. Administri libidinum. Compransoribus tuis & collusoribus diuidebas. quod & contractius & illustrius quàm si id non coniunctis ijsque pluribus dixisset. Id Græcis facilius est quàm Latinis. Nam Græci compositis abundant. Vt illustrius est dicere vna voce *θρασύδελον*, quàm petulantem in laceffendo, & pauidum ac imbellem in sustinendo hoste. Sic illustre est quod ex Ennio citat Cicero, Flexanima eloquentia.

V t cum semel dictum sit directe, sicut natura ipsa tulerit, inuertatur ordo] Sic Philippica secunda, primum directe, deinde sursum versus dixit, Sustulit illum diem fortuna populi Romani, tum etiam tuum de auspiciis iudicium interitus Cæsaris sustulit. Commutatio ordinis verbi sustulit, commutatam orationem fecit. Pro Muræna inuersio est, sed per contraria. Nemo enim fere saltat sobrius nisi forte insanit: neque in solitudine, neque in conuiuio moderato atque honesto. Intempestiui conuiuij, amœni loci, multarum deliciarum comes est extrema saltatio.

D E I N D E idè intercise atque permiste] Intercise dicimus, cū veluti mediam periodum secamus, & verba aut prima aut vltima in medium inculcamus: vt, Vestrum iam hic factum deprehenditur P. C. non meum, ac pulcherrimum quidem factum: verum, vt dixi, non meum, sed vestrum. Permixte dicimus cum variis modis ordinem dictionum commiscemus. Sic enim hæc duo distinguunt. Pro Cornelio, Sin autem multorum virtus, industria, ingenium, humanitas,

ex infimo genere & fortunæ gradu, & c. Eadem permiste paulo post repetit: Est autem hoc petendum, ne oderitis ingenium, ne inimici sis industriae, ne humanitatem opprimendam, ne virtutem puniendam putetis. Non enim solum in eodem circuitu immutatio est consideranda, sed in diuersis etiam locis instituitur.

E L O Q V E N D I autem exercitatio] Ut olim grammatici chris per omnes casus & numeros variâdis exercebantur, quod scribit Diomedes: ita apparet Rhetoricâ studiosos in eo dedisse operam ut dilatandis, contrahendis, & commutandis orationibus copiam sibi compararent & numerosam facerent orationem.

Q V A E quidem oratori & cum rerum, & cum verborum momentis commutanda maxime est] Actio, ait Cicero in Oratore, quasi corporis quædam eloquentia est, quæ oratoris animum exprimit, & pro rerum ac orationis genere commutatur. Itaque rebus vultus & gestus sunt accommodandi. Ut ridentibus arident, inquit Horatius, ita flentibus adsunt Humani vultus. si vis me flere, dolendum est Primum ipsi tibi. tunc tua me infortunia lædent. Lata ergo hilariter proferet, tristitia mœste, atrocia vehementer.

V A R I E T A T E vocum] In Oratore, Vocis, inquit, mutationes totidem sunt, quot animorum, qui maxime voce commouentur. Itaque orator utcumque se affectum videri & animum audientis moueri volet, ita certum vocis admovebit sonum.

M O T V corporis] Motu sic vtetur orator, ait idē, nihil ut super sit in gestu. Status erectus & celsus, rarus incessus, nec ita longus: excursio moderata, eaque rara: nulla mollitia ceruicum, nullæ argutiæ digitorum, non ad numerum articulus cadens, trunco magis toto se ipse moderans, & virili laterum flexione, brachij projectione in contentionibus, contractione in remissis.

V V L T V] Vultus imago est animi. In quo efficiendū est ne quid ineptum, aut vultuosum sit: & præcipue oculorum est quædam magna moderatio: quorum & hilaritatis, & vicissim tristitiæ modum res ipsæ de quibus agetur, temperabunt, ait idem Cicero.

Q V A E est germana literaturæ] Plures codices habent gemina, quod idem ac germana significat, id est, persimilis ut Horatius dixit, Multum dissimiles, at cætera pene gemelli. Literaturam scriptionem dicit siue scripturam. Memoria artificialis latius in lib. ad Herennium explicatur. Eam locis & imaginibus constantem non admodum oratorem iuuare Quintilianus innuit. Plus enim potest natura & exercitatio.

A D motum animi valet] Principij enim proprium munus est, conciliare nobis eos qui audiunt: & in peroratione motus adhibentur, vt quos rei æquitas ducere non potuit, pertrahat affectus.

S A E P E etiam primum, postremum quidem semper] Fabius docet augendi proprium locum esse in peroratione: sed & nonnunquam primum obtinere locum, Quousque tandem abutere patientia nostra, Catilina? & c.

MAXIME Q V E cum aliquid aut confirmatum est, aut reprehensum. Ferè enim semper amplificatione præcedit probatio: quod vix quispiam moueatur ea in re de qua sit necne dubitat.

I T A Q V E ad fidem quoque vel plurimum valet] Affectu enim impulsus facilius credimus.

E S T enim amplificatio vehemens quædam argumentatio] Amplificatio verbis ac sententiis fit. Cum rebus fit, conglotatione definitionum, frequentatione antecedentium & consequentium, comparatione contrariorum, pugnantium, dissimilium, demonstratione causarum, effectuum, euentuum, accommodatione celeri exemplorum & similitudinum vtimur, quæ potissima sunt & firmissima argumenta.

I L L A docendi causa sit] Confirmatio, quæ docere iudicem, eique persuadere debet vt assentiatur.

V T amice] Hæc tria in vnum benevolentia locum retulit Fabius, qui præcipuus est, & huius partis proprius. Nam reliqui duo, vt attentum faciamus iudicem & docilem, non principij magis proprij sunt, quàm reliquarum partium.

Q V O R V M primus locus est in personis] Benevolentiam aut à personis, aut à negociis ipsis & causis conciliamus. Vsitatissimus locus est à personis, dicere de officio vel nostro vel iudicis: vt Cicero initio in Verrem, pro lege Manilia, item pro Archia, reddit rationem quare has causas suscepit. Estque humanitatis significatio quædam, prius de nostro officio dicere, quàm ad causam accedimus.

DISCEPTATOR V M] Eorum apud quos agetur, vel deliberantium, vel iudicantium.

CONTRARIISQ V E rebus in aduersarios conferendis] Sicut Demosthenes quæritur initio de AEschine, quod rem iniquissimam petat, ne Demostheni concederetur vt pro se diceret. Hæc quærela ex occasione sumpta maxime decebat in exordio, quæ & animos conciliabat Demostheni, & inuidiam mouebat AEschini. Sic Cicero licentiam in accusatores Roscij, calliditatem in Ebutium cõfert.

E T cum iis qui disceptant aliqua cōiunctionis aut causā aut spe significanda.] Ut cum ait in Verrem, se in accusandum Verrem accessisse, vt iudiciorum leuaret infamiam. Deinde addit spem, Infamiam elui posse, si fortiter de ea causa iudicauerint.

E T si in nos aliquod odium] Insinuatio huc referatur, de qua Fabius & auctor ad Herennium. Vbi enim periclitamur oratione aduersariorum ne alienatus sit à nobis iudex, breuiter resistendum eorum criminationibus, & ipsi reprehendendi, & commedādus is pro quo causā suscepimus. Sic pro Muræna & pro P. Sylla offensionem in se collatam tollit. Item pro Ligario & pro Cluentio.

G E N V S naturamque causæ] Dociles auditores redduntur, cū summam negotij breuiter ostendimus. Vt ipse in Verrem, summam causæ exponit, Recepi enim causā Sicilię: ea me ad hoc negociū prouincia attraxit, & c. & in Antonium Philipp. 4, Nam est hostis à Senatu nondum verbo appellatus, sed re iam iudicatus Antonius.

S I definias.] Sic in Verrem Act. 6, Venio nunc ad istius, quemadmodum ipse appellat, studium: vt amici eius, morbum & infaniā, & c. sequitur, Rem vobis proponam, & c.

S I diuidas.] Ut pro Cluentio, & Act. 3 in Verrem. Diuisione vti facilius in exordio defensorem quàm accusatorem, scribit Fabius. Videndū autem est, quod subiungit, vt diuisionis partes bene digerātur, & nō tam multæ partes sint vt memoria teneri non facile queāt.

A T T E N T O S reddemus.] Attentos faciemus auditores, si de rebus magnis, aut alioqui vtilib⁹ nos dicturos polliceamur, vt pro Rabirio magna promittit, & necessaria Philipp. 7, Paruis de rebus, sed fortasse necessariis consulimur.

A V T coniuncta cum ipsis apud quos res agetur.] Quisque enim ad rem suam attentissimus est: vt in Verrem, & pro Rabirio perduellionis reo.

S I T autē hoc etiam in præceptis.] Exordiorum genera numero comprehendere non possunt. Nam à tempore, à loco, itēque ab aliis circumstātiis ordimur nonnunquam. A tempore pro Cælio orditur Cicero: à loco pro Deiotaro: ab occasione, vt pro Muræna à solēni comprecatione, quæ in comitiis fieri solebat: ab armato præsidio, pro Milone: ab interpellatione, Philippica 4, ab aduersarij dicto, Philipp. 9. Fabius exordia longe præstantissima ducit, quæ ex aduersarij dicto aut interpellatione petuntur: quod ea extēporalia & ex ipsa re nata sint: vt si reliqua oratio fuerit elaborata, tamen extēporalis propter exordium videatur.

QUAE DAM quasi sedes & fundamentum constituēdæ fidei] Omnis orationis reliquæ fons est narratio, ait Cicero 2 de oratore. Itaque ad summam totius causæ pertinet, caute an contra demonstrata res sit. Narrationis virtus est maxima, vt ad persuadendum accommodata sit.

VT dilucide probabiliterq; narremus necessarium est] Apertam esse narrationē tam esse oportet, quàm cæteras: ac certe maiore etiā periculo hæc pars obscura est, quod eius obscuritas totā obcæcet orationem. Erit perspicua oratio, si verbis vsitatis, si ordine temporū conseruato, si non interrupte narrabitur.

EA QV E sapissime in narratione laudatur] Breuitas narrationis laudata est ea, in qua nihil redūdet, sed tantū rerū sit quantū necesse est. Nā alioqui breuitas quæ obscuritatē pariat, ab Aristotele damnatur. Breuis erit, si vnde pertinet ad iudicē cognoscere, incipiamus: si nihil extra causam dicamus, si nihil inutile narremus.

SI personis, si temporibus, si locis] Exēpla fere omniū istorū narratio pro Milone suppeditat, itē orationes in Verrē & pro Cluentio. Rubrio homini facto ad Verris libidines raptus ille tribuitur. Tempus ad rapiendam mulierē aptum datur, nimirū nocturnum, & post cœnam lautiozem, fratre mulieris absente, eiusque propinquis.

SI cuiusque facti & euenti causa ponetur.] Lampiaceni, inquit Cicero, maxime sedati & quieti: non irruunt igitur, nisi laceffiti. Mittitur Rubrius, quia factus ad Verris libidines: dantur idonei comites, quia nequissimi: hæc mulier præter cæteras appetitur, quia eximia pulchritudine.

SI testata dici videbuntur] Sic Demosthenes frequenter in narrationibus, pollicetur se prolaturū syngraphas & testes producturū: imò vero sapius interrupta narratione iis vtitur. Sic Cice. se Lampiaci facinora Verris cognosse dixit, & C. Varro ex Philodamo audiisse.

SI cū hominū opinione, & c.] Si non abhorreant à cōmuni hominū sensu, ab auctoritate legū, à more ciuitatis, & c. sed sint omnia consentanea. Sic Cicero pro Milone, Milonē dixit iter Lauinium instituisse, vt illic de more sacra dictator faceret.

SI probitas narrantis significabitur] Virtus narrationis est si mōrata sit: & Fabius ait, Maxime esse vtile vt orator bonus sit vel maxime bonus habeatur: quia tum videbitur non aduocati studium, sed re suis prope fidē adferre. Itemque vt antiquitatis cognitione valeat, vt memoriā rerū non labefactet, vt eius consuetudo dicēdi minime fal-lax fuerit, cōpertaq; sit cōstantia dictorū factorumque integritas. Ita

enim

enim fiet, vt consentanea dicat, & probabiliter narrans facile credatur, ac fingere quæ exponat non existimetur.

SVAVIS autē narratio est, quæ habet admirationes] Talis est hæc Ciceronis, Tū vero illa egregia ac præclara mater exultare lætitia, ac triumphare gaudio cœpit. Ille inflāatus scelere ac furore in forum venit. Hæere homo, auersari, rubere. Tum appellat hilari vultu hominem Bulbus, vt blandissime potest, Qui tu, inquit, Pacete? Ecce tibi eiusmodi sortitio. Attendite exitum. Quid deinde? quid censetis? Furtum fortasse aut prædam expectatis aliquam, & c.

IN confirmando nostra probare volumus] Quare cum confirmatione reprehensionem iunxerit, est in 2 de Oratore. Quia, inquit, neque reprehendi quæ contra dicuntur, possunt, nisi tua confirmes: neque hæc confirmari, nisi illa reprehendas, idcirco hæc & natura & utilitate & tractatione coniuncta sunt.

IN primo coniectura valet] Ex quæstione an quid sit factum, nascitur coniecturalis qui dicitur status, & in eo res coniecturis ac suspicionibus inquiritur. Ex quæstione quid res sit, & quo nomine factum sit appelladum, oritur status finitimus, qui ex rei definitione aut etiā descriptione iudicatur. Ex quæstione quale sit factum, oritur status qui nominatur iuridicialis, qui ratione, id est, iuris & iniuriæ distinctione explicatur. Eum ob id appellat Fabius qualitatis statum. Statum autem appellant principalem quæstionem seu propositionē, quæ summam negotij continet, & ad quam omnia argumenta referenda sunt. Enumerantur & alij, qui legales status dicuntur, sed auctore Fabio, ad hos generales referuntur.

VERISIMILE, quod plerunque ita fiat] Verisimilia sunt quæ probabilia dicuntur, & à circumstantiis, quæ in veteri Rhetorica Cicerō personarum & negotiorum attributa nominat, petuntur. Ea diatēctis εἰκότα dicuntur.

PROPRIAE autē notæ] Proprias rerū notas appellat signa certa & necessaria, quæ sunt vel causæ vel effectus factorum.

VERISIMILIA reperiuntur ex partibus & quasi membris narrationis] Narratio si suis omnibus virtutibus prædita est, omnes circumstantias tanquam partes ac membra attingit, ex quibus verisimilia ducuntur. Circumstantias enumerant, Quis, Quid, Quando, Vbi, Cur & quomodo: vt hic Cicerō Personas, loca, tempora, facta, euentu, rerum negotiorumque naturas.

IN personis naturæ primū spectatur] A corporis habitu verisimilia ducuntur, qualia sunt illa in Pisonem, Non enim nos co-

lor iste seruilis, non pilosæ genæ, non dentes putridi deceperunt. Oculi, supercilia, frons, vultus denique totus, qui sermo quidam totius mentis est, in errorem hominis impulit. Ab ætate argumentatur Mitio, excusans adulescentis delictum. A sexu, vt latrocinium facilius in viro, veneficium facilius in muliere credas.

A N I M I autem] Talia apud Milonem, Fecit iratus, fecit inimicus, fuit ultor iniuriæ, punitor doloris sui, & Latuit miles ignauus. Nō deseruit vir fortis. Ignarus rerum vrbinarum, rusticus, & c.

I N fortuna, genus, amicitia] Exempla satis nota sunt, Gloriabatur ex nobili loco natus. Fretus amicis hæc ausus est. Liberos pater tuebatur. Inopes propinquos ditare cupiebat. Affinitate confidens res nouas est molitus, & c.

I N locis autem] Locorum differentiæ aut è natura sunt, vt à situ, & qualitate: aut è casu seu fortuito, vt ex eo quod frequententur, habitentur, & contra. Hinc verisimilia argumenta sæpius petuntur. Natus locum desertum, hominem trucidauit. Relictis Alpibus, locis montosis, asperis, incultis, Galliæ fines tenuit. Exempla locorum frequentia sunt in Milone, pro Quintio, contra Rullum, & in Verrem.

L A E V E S.] Læuis locus est, vbi nihil est quod aspectum possit impedire, non segetes, non dumi, & c. Planus vero in quo montes non sunt, etsi segetes sint, & c.

I N temporibus.] Exempla suppeditat causa Milonis. Tempus, quo consulatum Milo petebat, præturam Clodius: pugna ante vespæram commissæ. Item in Verrem & alibi passim exempla se offerunt.

A V T consilij sunt.] Id est, pendent ab arbitrio & voluntate. Vt consilij est, telum emisisse: imprudentiæ, Quem nolebas vulnerasse.

P E R M O T I O N E] Imprudentiæ subiicit permotionem: quod animi perturbati affectibus, quasi extra se sint, & veluti obcæcentur, ne cum iudicio agere possint.

C V M aut obliuio.] Vt imprudens Icarus in mare decedit, oblitus præceptorum patris. Ea obliuio veluti impulit hominem, & ad id permouit quod alias non fuisset facturus.

A V T error] Vt errore Mutius scribam pro rege obtruncavit.

A V T metus.] Vt plerique improbi metu diuinæ ultionis, & factorum conscientia se prodiderunt.

A V T aliqua causa cupiditatis.] Vt cupiditas regnandi Romulæ impulit vt Remum trucidaret.

I N imprudentia necessitas ponenda] Sunt enim imprudenter commissa, quæ quo minus eueniant, vitare non possis. Telum imprudenter emissum

emissum coerceri reprimique non potest, quo minus etiam quem nolis feriat. Qui nauem imprudentius conscendit, iactatus est fluctibus. Iter iniit sine consilio, ideo fluuio est interclusus.

R E R V M autem bonarum aut malarum.] Eæ sunt rerum negotiorumque naturæ: quæ quia causas habent aut faciendi, aut non faciendi, ideo ad coniecturam valent.

N A M aut in animis.] Bonorum & malorum diuisio ex sententia Academicorum & Peripateticorum. Nam Stoici è numero bonorum, corporis & fortunæ commoda reiiciunt.

Q V O D ex facti vestigiis sumitur.] Signa dicit, factum præcedentia, aut consequentia, aut etiam cum eo coniuncta, quæ sensibus percipiuntur. Vt si cuius telum in vulnere repertum sit: si cruore membra aspersa, si clamor auditus: si lingua & membra titubent: mutetur vultus, & c.

S I præparatum aliquid.] Vt Clodius seruos agrestes & barbaros ex Apennino deduxerat.

S I communicatum cum aliquo.] Vt Catilinæ coniuratio cum Curio, cum Fulvia, & c.

C V M sunt coaceruata, proficiunt.] Quæ enim seiuncta minus valerent, coniuncta efficaciora sunt. Itaque Fabius docet dissoluendorefutari argumenta exigua, quæ congesta valere videbantur.

A T Q V E in his verisimilibus insunt nonnunquam.] In iis quæ ex facti vestigiis sumuntur, sunt quædam quæ certæ rerum & propriæ notæ sunt appellandæ: vt certa nota est vulneris cicatrix relicta: Lac partus, & c. Alij malunt Ciceronem velle, ex coaceruatis verisimilibus argumenta nonnunquam necessaria elici. Quidam arbitratur potius esse, vt significet, aliquando verisimilibus permisceri notas illas necessarias.

E X E M P L V M] Vt non esse dandos custodes corporis Dionysio: quia Pisistratus impetratis à populo Atheniensi custodibus tyrannidem exercuit.

I N T R O Ducta rei similitudo.] Parabolam & iconem sub hoc nomine complectitur. Tale est pro Cluentio de Staleno iudice corrupto, quem ait, cum pecuniâ acceptâ profudisset nihilque non modo ad cupiditates, sed ne ad necessitatem quidem reliquisset, statuisset ad easdē sibi prædas ac suppressiones iudiciales reuertendum: vt etiā bestię fame dominante plerunque ad eum locum vbi pastæ aliquando sint, reuertuntur.

F A B V L A etiam nonnunquam.] Non tantum poeticas fabulas,

sed & apologos. Orestis fabula utitur pro Milone, Itaque hic iudices, non sine causa fictis fabulis doctissimi homines memoriæ prodiderunt, cum qui patris vlciscendi causa matrem necauisset, variatis hominum sententiis, non solum humana, sed & Deæ sapientissimæ sententia liberatum. Apologo de membrorum & ventris dissentione, Agrippa plebis Rom. secessionē à patribus repressit, apud Liviū.

Q V I D ? definitionis quæ ratio est, & quæ via? Finitimi status seu quæstionis definitiæ rationem quærit.

E T proprietate quadam] Eam dialectici differentiam nominant. sed quia eę rariores sunt, aut plerunque controuersæ, communia quædam adhibentur, aut rem antecedentia, aut consequentia, adiuncta, aut similia; aut etiam contraria & dissimilia: quorum frequentia propria definitio facienda est, ut nec latius nec angustius, quàm id quod definitur pateat. Ut si regem definias magistratum, genus dixisti. adde proprium eius, Qui vnus rerum potitur, regem à cæteris magistratibus segregasti. Nondum autem regis propria est definitio, quæ in tyrannum conuenire possit, adde, Et ex certis legibus Rempublicam administrat, tum definitio confecta est. Vnum rerum potiri, regi commune est cum tyranno: item, Ex certis legibus Rempublicam administrare, est illi cum reliquis magistratibus commune. Vtrunque coniunctum propriam regi definitionem fecit.

D E F I N I E N D V M est sæpe ex contrariis.] Cicero Philippica octaua, ex contrariis definit, Etenim cum inter bellum & pacem medium nihil sit, necesse est tumultum, si belli non sit, pacis esse: quod quid absurdius dici aut existimari potest? & Horat. Virtus est vitium fugere: & sapientia prima, Stultitia caruisse.

S A E P E etiam ex dissimilibus] Ut pro Cluentio, Censoriam non tam non esse iudicium, docet Cicero, quod in iudicem consentiat litigator, in censorem non consentiat is qui notetur. Ad hoc genus referri debet quod de definitione de eodem & alio Aristot. & Cicero in Topicis tradunt.

S A E P E ex paribus.] Ut, Continentia est in rebus nostris, quod abstinentia in alienis.

Q V A M O B R E M descriptiones] *ἵπποβοῶν* dicit, quæ sunt ex adiunctis & consequentibus. Hoc genus oratorum proprium est. Nam illa breuior definitio facile extorquetur è manibus, aut reprehensio, aut additio, aut decepto vno verbo: nec in mentem iudicis intrare potest. Sic Cicero Pisonem describit, Sallustius Catilinam, famam Virgilius, Breuius est definitio, Seditio est motus populi contra magistratus. Virgi-

lius eam

lius eam describit hoc modo,

Ac veluti magno in populo cum saepe coorta est

Seditio, scuitque animis ignobile vulgus. Deinde addit hypotyposin, Iaq; faces & saxa volant, furor arma ministrat. Sic populares definit pro Sestio: Itaque temporibus illis qui populares erant, offendeant illi quidem apud graues & honestos homines, & c.

EN VME Ratio consequentiū] Sic Philipp. 8, Bellum describit ex consequētibus, Deieci prēsidīū, Claterna potitus sum, fugati equites, praeliū commissum, occisi aliquot: quæ pax potest esse maior? delectus tota Italia decreti sublatis vacationibus, saga cras sumentur, Cōsul se cū prēsidio descensurum dixit. Vtrum hoc bellum non est? & cætera.

EXPLICATIO vocabuli ac nominis.] Sic tumultum definit in eadem 8 Philipp. Quid est enim tumultus, nisi perturbatio tāta, vt timor maior oriatur? vnde etiam nomen ductum est tumultus. Itaque maiores nostri tumultum Italicum, quod erat domesticus: tumultum Gallicum, quod erat Italiæ finitimus, præterea nullum tumultum nominabant.

QVALIA sint vocatur in dubiū.] Sicut status cōiecturalis ex quæstione an sit factū, & finitimus ex quæstione quid res sit, & quo nomine appellāda, nascitur: ita iuridicialis status qui & qualitatis dicitur, ex quæstione quale sit factum, oritur: vt, Clodius à Milone iure est interfectus. Iustum est fures suspendere.

IN eo genere partes.] Duas enumerant generales, Qualitatem absolutam, & Assumptiuam. Assumptiuæ autem partes, concessionē, remotionem criminis, relationem criminis, & comparisonem: quas omnes Cicero nunc attingit.

A V T iure factum depellitur.] Absolutam qualitatem significat, in qua ad facti defensionem nihil extrinsecus assumitur. Vt, Hostem, furem nocturnum, proscriptum interfectum esse.

A V T vlscendi doloris gratia.] Adsumptiuæ qualitatis partes exponit: id est, cum ipsum ex se factum probari non potest, aliquo autē foris adducto argumento defenditur: vt Clodiū qui insidiabatur, iure Milo interfecit, vbi ad factū non probabile assumitur crimen infidiatum. Huius generis prima species, Relatio criminis dicitur, cum ideo iure quid factum dicitur, quod alius ante iniuria lacefferit: vt, Occisus est Clodius qui vim inferebat.

A V T pietatis, aut pudicitia, aut religionis, aut patriæ nomine.] Comparisonem significat & remotionem criminis, cum factum

tuemur ex aliqua vtilitate reip. vt, Proditorem tyrannum interfecit esse: aut religione, vt, Sacrilegum interemptum esse: aut pudicitia, vt, Adulterum pœnas dedisse: aut pietate, vt, Patrē defensum fuisse. Cōparatio est, ait in veteri rhetorica; cum aliud aliquid factum rectum aut vtile contenditur: quod vt fieret, illud quod arguitur dicitur esse commissum. Remotio criminis, cum id crimen quod infertur, ab se & à sua culpa vi & potestate in aliud genus remouere conatur: quāquam remotio, cum causa remouetur, ad sequentem formam pertinet: vt cum factum, ad hoc genus.

A Vt denique necessitate, in scitia, casu] Purgationem dicit, cum factum conceditur, culpa remouetur. cuius tres partes subiicit. Necessitatem: vt, Munus obire non potuisse, morbo coactum. Inscitiā, quā alias imprudentiam nominat: vt, Ciuē pro hoste imprudenter interceptum fuisse. Casum: vt, Qui in feram iaculatus sit, hominē percussisse.

N A M quæ motu animi] Deprecationem intelligit, cum peccasse etiam consulto reus se confitetur, & tamē vt ignoscatur postulat. Nā illi motus animi seu perturbationes etsi necessitatis speciem quādam præ se ferant, ratione tamen domari debent, ideo non inconsulto qui eis paret, agere dicitur. Itaque factum qui confiteatur, non est quod excuset, sed ad deprecationem confugiat necesse est.

I N legitimis iudiciis] Apud eos iudices, qui iurati ex legum præscripto pronunciant.

I N liberis disputationibus.] Apud eos qui ex legibus non iudicant, sed possunt supra leges misereri peccantis, & supplici veniā dare: vt apud regem, populum vniuersum, & interdum summum senatū. Vt apud Cæsarem Cicero pro Ligario sola fere deprecatione huius generis vsus est.

I V R E & rectene actum sit.] Quæstio qualitatis latius illa quidē patet, quā vt aut de iure aut de iniuria queratur tantum, sed cum in causam iudicalem cadit, hæc duo genera solum complectitur.

E X locorum descriptione.] Ad causam iudicalem proprii loci adhibentur, Natura, Lex, Consuetudo, AEquum, Bonum, Iudicatum, Pactum: qui ad causam efficientem pertinent: de quibus ager in explicatione causarum, cum iuris partes tractabit.

A V T totum est negandū] Rationem dissoluendi argumenta tradit: quæ aut à rebus, aut à ratione colligendi petenda est. A rebus petitur reprehensio, si quod commentitium adfertur negemus. Vt quod in Sext. Roscium finxerant, quod patri inuisus fuisset, quod pater eū exheredare voluisset. Aut quod falsum: vt falsa erat opinio hominum

de innocentia Oppianici. Si erit palam falsum, ait Fabius, negare factis est.

A V T redarguenda ea quæ pro verisimilibus sumpta sunt] Vt si dicas, Non quia locus desertus sit, ideo factam in eo eadem esse oportere: Nō statim qui pulchri & formosi sint, libidine ferri. Necesse nō esse auaros inenitum omnes facere, & c. Vbi verisimilia incerta nec confessa sumuntur pro confessis & certis.

DE I N D E etiam in perspicue falsis eadem dici posse] Sic pro Roscio, suspicionem quod Roscius à patre odij causa rus ablegatus fuisset, diluit, Multos filios familias qui parentibus charissimi sint ruri haberi Eandem suspensionem in quemuis innocentissimum conferri posse.

T V M ex ijs quæ sumpserunt, non effici quæ velint] Alterum genus reprehensionis ex colligendi ratione: cum ex sumptis effici negatur quod est conclusum. Sic pro Cluentio negat effici, quod aduersarij volebant, Cluentiū pecunia circūuenisse innocentem, ex eo quod sumpserant de nota censoria. Censores enim à veritate deuiasse. Et pro Roscio, Non si negligentius habuerit filium Roscius, idcirco illū exheredaturum fuisse: neque si id sciret ac metueret filius, tamen ea causa parentem interfectorum esse.

ACCEDERE autem oportet ad singula] In confirmatione præcepit, vt verisimilia quæ per se exigua essent coaceruarentur, vt tum multum ea proficere dixit. Itaque vt debilitentur diducenda sunt, sic enim eorum vis peribit.

COMMEMORANDA sunt etiam exempla] Vt pro Roscio, de duobus adolescentibus iudicio absolutis, ad quos tamen solos suspicio patricidij pertineret, qui in eodem cubiculo, vbi pater mortuus repertus esset, soli dormiissent.

CONQVIRENDA conditio communis periculi.] Exemplum est in eadem oratione Rosciana: vbi admonet improbitati & licentiæ calumniatorum resistendum esse, propter commune periculum.

QVEMADMODUM in dicendo singula tractentur.] Inuentione argumentorum ad confirmandum & reprehendendum exposuit: nūc ad eorum tractationē se conuertit: quæ pars ad artem iudicandi, vt illa ad inueniendi pertinet.

EXPLICATIO argumenti, argumentatio] Argumentum est inuentum ad faciendam fidem: quæ veluti materia quædam est ad fidem faciendam comparata: quæ si explicetur, argumentatio existat, vt sit argumentum, res ad probandum conquisita. argumentatio, argumēti

elocutio. Argumentationem accipe, quā Aristot. συλλογισμόν & Fabius ἐπιχειρήματα nominat. Tantū interest, q̄ oratores copiosius argumentationem tractant quā Dialectici, & nonnunquam partibus pluribus explicant.

SE D ea conficitur, quū sumpseris] Quibus sit argumentatio cōficienda exponit, postea quo modo distinguenda tractabit. ita enim proposuerat. Non dubia, i. certa & perspicua, quæ assumūtur esse debēt, vt id quod dubiū est per id quod dubiū non sit cōfirmetur. Vt ad hoc probandū, Mundū cōsilio administrari, assumitur omnibus cōcēsum illud, Quod optime administratur, consilio administrari. & vt probes, Clodium iure cāsum fuisse, assumis, Vim vi repellere licere.

AV T probabilia] Vt pro Roscio Cicero probabile sumit, A filio rustico, frugi & bono non esse interfectum, vt concludat non esse Roscium parricidam.

AD fidē directo spectat.] Id est, Non alterius rei gratia suscipitur, quā vt fidē faciat, nō itē vt moueat: & id sit directū, cū ad propositionem assumptiones adhibentur, cum confirmationibus si sit opus, deinde propositū concluditur. Hāc perfectā argumentationē & omnibus suis numeris absolutā intellige, quæ tractatione oratoria nonnunquā immutatur, nonnunquam etiā partibus quibusdā caret. Tale sit breue exēplum, Mundus consilio administratur. Quod enim consilio geritur, melius administratur quā quod sine cōsilio: vt exercitus is cui præpositus est sapiens & callidus imperator, commodius regitur, quā is qui stultitia & temeritate administratur. Domus ea quæ ratione regitur, instructior est quā ea quæ nullo cōsilio administratur. Eadē nauigij est ratio. Nihil autē omniū rerum melius, quā omnis mundus administratur. Nā & signorū ortus & obitus definitū quēdam ordinem seruant, & c. Consilio igitur mundus administratur.

ALTERVM se inflectit ad motū.] Vt ex argumentationes, quæ præter fidē, quam præcipue spectant, ad concitādos animos amplificationes adhibēt, quæ directo ad fidē non referuntur, sed ad motum. Itaque ordinē illum quasi perturbatus orator confundit, apprehenditq; nulla propositione addita, quod ad concitandum valeat. Frequētia sunt exempla apud Ciceronē in Verrē, pro Milone, & c.

C V M proposuit] Propositionem dicit, quæstionem quæ probāda suscipitur, & in conclusione repetitur: nō eam quā in veteri Rhetorica, primam partem ratiocinationis facit.

SVMPSIT quæ ea quibus monstretur] Assumptionem & propositionem alias nominat: dialectici maiorem propositionem & minorem appellant.

IACIT ad extremum]. i. Non directo concludit, sed breuiter attingendo propositū, significat cui rei efficiendæ mot^o adhibeatur.

V T cum interrogamus nosmetipsos] Figuras sententiarū ad vitā dā orationis similitudinē quæ satietatē pareret, vult adhiberi ad argumentationes explicandas: quales sunt, Interrogatio, Subiectio, & cætera sententiarū ornamenta. Argumentatio simplex est, Ire debeo, quia me ultro accersit. Terentius per interrogationē immutat, Quid igitur faciā? non eā? ne nunc quidē, cū accersor ultro? Tacere vos præstat, quia clamor hic ostendit & stultitiā vestrā & paucitatē: Sic Cicero pro Rabirio, Quin continetis vocē indicē stultitiæ vestræ, testem paucitatis? Auderē prædicare à Rabirio Saturninum esse cæsum: quia hostis erat populi Romani: Cicero mutat optando, Vtinā hanc mihi facultatē causā concederet, vt possem hæc prædicare, C. Rabirij manu L. Saturninum hostem populi Romani interfectum. Addit & præcepta de omittendis nonnunquam argumentationis partibus, deque ordine mutando.

QVAM id sit infirmum sæpe, dicendum est] Locus sit communis, Maiorē fidē habendam esse argumentis, quàm testibus. Testes enim corrumpi posse: argumenta rerum propria non posse. Sic Cicero pro Cælio opponit testibus argumenta. Vos abducā, inquit, à testib^o: neque huius iudicij veritatē quæ mutari nullo modo potest, in volūtate testium collocari sinam: quæ facillime fingi, nullo negotio flecti ac detorqueri potest: argumentis agemus. Ac huius generis Ciceronis oratio in Vatinius testem extat, vnde exempla sumantur.

QVIBVS testibus creditum non sit.] Vt Cicero pro Fonteio, Gallorum testimonio opponit exemplum Scauri & L. Crassi oratoris, quibus in testimonio non sit creditum.

SI cū ignominia] Iurisconsulti fidē habendā negant eorū testimoniis, qui ignominia notati sunt & infamia, quique ludicrā artē exercēt. Alia etiā argumēta ex aliis personarum attributis duci possunt.

SI spe, si metu] Fabius ait, Præcipuū esse locū in refutandis testibus, si causam ppter quā nocere voluerint, aut quæ eos impellere potuerit, attulerimus: quales hic plures Cicero recenset.

COMPARANDIq; superiore cū auctoritate.] Hac arte est vsus Flacco, vbi Græcorum testrū genus vniuersum infectatur: deinde comparat cum Romanis testibus quibus etiā credi nō vult: vt si melioribus creditum non sit, deterioribus multo minus credatur.

S AEPE etiam quaestionibus resistendum est] Vt ipse pro Sylla, Tormenta illa gubernat dolor, moderatur natura cuiusq; tum animi,

tum corporis, regit quæstor, flectit libido, corrumpit spes, infirmat metus, vt in tot rerum angustiis nihil veritati loci relinquatur. & Vlpianus de quæstionibus, Etenim, inquit, res est facilis & periculosa, & quæ veritatem fallat. Nam plerique patientia siue duritia tormentorum, ita tormenta contemnunt, vt exprimi eis veritas nullo modo possit. Alij tanta sunt impatientia vt quiduis mentiri, quàm pati tormenta malint.

M V L T I in tormentis ementiti sunt] Vt seruus cuiusdam argentarij, qui Alexandrum Fannij seruum interfecisse accusabatur, tortus cædem eius confessus est, qui postea domum reuersus est.

M V L T I etiam suam vitam neglexerunt.] Vt Philippus Flacci seruus octies tortus nihil in herum dixit: Itemque seruus Antonij septies tortus domino nihil quod obfuerit fassus est.

A L I I ementiti sunt in eos quos oderant] Vt Zeno Eleates, qui cum torqueretur à Phalaride, vt coniurationis conscios indicaret, omnes eius amicos, quos æque atque tyrannum oderat, protulit. Vide Valerium de patientia.

S A E P E etiam ea quæ dicta sunt, si aut ambigue.] Hic locus tam ad testes quàm ad tormenta pertinet: in quibus reprehensiones valebunt, si quid dictum sit quod in alium sensum trahi possit, aut dissentaneum prioribus, aut alienum à veritate, aut non consentaneum cum alijs testimonijs: vt Cicero Fidiculanum testem redarguit, quod incòstanter dixisset, armatos fuisse seruos suos, qui antea dixerat nullos armatos fuisse.

N A M est diuisa in duas partes] Peroratio orationis est conclusio, in qua repetitur propositio orationis, & breuiter in vnum locum coguntur argumenta potissima, quæ per orationem dispersa sunt & diffusa, vt reminiscendi causa vnum sub aspectum subiiciantur. Adduntur & affectus, in quibus amplificatio tota est: vt quos argumentis & rerum æquitate ducere non potuisti, pertrahas affectu. Plurac enim multo homines iudicant odio aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua permotione mentis, quàm veritate aut præscripto, aut iuris norma aliqua, aut iudicij formula, aut legibus, vt est in 2 de Oratore.

A V G E N D I autem & hic est proprius locus.] Id iam supra est explicatum, cum de partibus orationis præciperet. Amplificatio, inquit, quanquam habet proprium locum, sæpe etiam primum, postremum quidem fere semper: tamen reliquo in cursu orationis adhibenda est, maximeq; cū aliquid aut confirmatū est, aut reprehensum.

GRAVIOR quædam affirmatio] Qua non modò credit qui audit, sed etiam impellitur animo perturbatus, vt ijs quæ dicuntur affentiat. Ex quo supra inter argumētandi genera dixit vnum genus esse quod non directo ad fidem spectet, sed ad motum se inflectat.

QVAE vim habeant illustrandi] Quæ supra tradita sunt de illustri oratione, huc referantur.

GRAVIA, plena, sonantia] Grauitas æstimatur significatione: vt Horrere vehemētius dicitur, quàm Vereri aut Metuere. Sonus, syllabarum mora atque longitudine, vt sonantius est Pertimesco quàm Pertimeo. Plena sunt quæ vtrunque habent, vt Horribile plenius est quàm Miserum.

IVNCTA, facta, cognominata.] Grauitas, plenitudo, sonus in verbis fit, iunctura, vt, Conscelerata mens: item, Opes fortunaq; Macula turpissimaque ignominia, Vita horrida atque arida: Aut nouitate, vt, Questus pro querela: Aut commutatione seu cognominatione, vt, Petulantia pro petulante, Cupiditas pro cupido, Rusticana atque inculta parsimonia, pro rustico, inculto, atque parco. Aut delectu non vulgatorum, vt, Acta decursaque ætas, Extorres à patria profugimus, quod esset vulgatum, Nos patriam fugimus: superlatorum, vt, Saxa & solitudines voce respondent: aut ipsa trāslatione, vt Telum pro criminatione, Iugulare pro accusare, Medicinam facere, pro respōdere, in oratione pro Cluentio.

NEC in singulis verbis.] Soluta in singulis verbis, vt Nos penates, aras, focos, sepulchra maiorum: nos leges, iura, libertatem, coniuges, liberos, patriam defendimus. In continentibus, id est, in coniunctis verbis, quæ membratim enunciantur, & sine coniunctione, vt, Me patria expulerat, bona diripuerat, domum incenderat, liberos coniugemque meam vexauerat.

AVGENT etiam relata verba] Relata verba dicit, quam Græci ἐπανάφορον nuncupant, Aquila Roman. relatum vertit & relationem, cum principia incipiunt ab eadem dictione: vt illud, Vbi nunc senatus est quem secuti sumus? Vbi equites Romani illi, illi, inquit, tui? Vbi studia municipiorum? vbi Italiæ voces? pro Milone.

ITERATA] Græci appellant παλιλογία, Aquila iterationē, cū verbum ex aliquo interuallo iteratur, non tantum in principio: vt, Nū ego tibi vllum perfugium, vllam salutem putē? & Philipp. 2, Bona (miserum me, consumptis enim lachrymis, tamen infixus animo hæret dolor) bona, inquam, Cn. Pompei acerbissimæ voci subiecta præconis.

DVPLICATA ἀναδιπλωσις est Græcis, quam Aquila duplicationem interpretatur: cum idem verbum sine interuallo repetitur: Vt, Iam iam minime miror. Occidi occidi. Si alias relatorum, iteratorum & duplicatorum figuras verborum quæris, vide in præceptis suis orationis.

ET ea quæ ascendunt gradatim. κλιμακία significat, quod genus amplificandi Fabius per incrementum appellat: vt illud Ciceronis in Verrem, Facinus est vincire ciuem Romanum, scelus verberare, prope parricidium necare, quid dicam in crucem tollere? & miserum, acerbum, calamitosum, funestum, indignum, luætuosum, horribile.

QVASI naturalis] Hinc Fabius ait, Affectus non tam constare diligentia quam calore, significans, non tam opus esse arte, quam naturali impetu: & Macrobius de habitu orationis pathetica loquens, ait eam esse debere abruptam. Mene incepto desistere visam? Ea est quam Cicero non explanatam orationem appellat. Talis est propemodum fere tota pro Milone peroratio. vt cum ardens inquit, O frustra suscepti mei labores, ô spes fallaces, ô inanes cogitationes meæ. & illud, Quid iam restat? quid habeo? quid dicam pro tuis in me meritis?

QVIBVS actio vocis, vultus & gestus congruens.] Actio nisi iis quæ dicuntur fuerit cõsentanea, ridicula futura est & inepta oratio. Itaq; si volet orator auditores mouere, necesse est vt prius permotus & incitatus videatur. Neque enim, vt ait Antonius apud Ciceronem de Oratore, Facile est perficere vt irascatur ei cui tu velis, iudex, si tu ipse id lente ferre videre: neque vt oderit eum quem tu velis, nisi te ipsum flagrantem odio ante viderit: neque ad misericordiam adducetur, nisi ei tu signa doloris tui, verbis, sententiis, voce, vultu, col lachrymatione denique ostenderis.

QUID quanque deceat] Causam videlicet. Sunt enim causæ quæ nullos affectus requirant, vt quæ exiles sunt: quædam minores, vt mediocres: quædam ingentes, vt graues & maximæ causæ. Huc pertinet Græcorum diuisio à Cicerone in Oratore repetita: Orationum alias esse ἡδυαῖς, id est, ad naturam & ad mores, & ad omnem vitæ consuetudinem accommodatas, comes, iucundas, ad beneuolentiâq; conciliandâ paratas. Alias esse παθητικὰς, i. tales quibus perturbentur animi & concitentur, vehementes, incensas, incitatas. Itaque videbit diligenter orator vt pro causæ natura quicque dicat.

DEFINITIONES valent conglobatæ] Definitionem etiâ intellige quâuis rei vel personæ descriptionem, qua quid latius quam verbo, exprimitur. Id genus si frequens sit & conglobatum, rem maxime illustrabit:

vt cum

vt cū Cicero de curia incensa in funere Clodij, Vidimus, inquit, templū sanctitatis, amplitudinis, mētis, consilij publici, caput vrbis, arā sciorū, portū omnium gentiū, sedē ab vniuerso pop. Rom. concessam vni ordini, inflā mari, excindi, funestari. Itē, Verres ille vetus proditor consulis, translatōr quāsturā, auersor pecuniā publicā: & alio loco, P. Lentulus vltor sceleris illius, propugnator senatus, defensor vestrā voluntatis, patronus illius publici consilij, restitutor salutis meę.

CONSEQUENTium frequentatio.] Intellige & Antecedentium & Adiunctorum, quæ consequentibus finitima sunt. Frequentata sunt consequentia, in Orat. Cic. pro domo sua, Hanc vero in palatio atque in pulcherrimo vrbis loco porticū esse patiēmini furoris tribunitij, sceleris consularis, crudelitatis coniuratorum, calamitatis Reipub. doloris mei defixum iudicium, ad memoriā omnium gentium sempiternam.

E T cōtrariarum & dissimiliū & inter se pugnantiū rerū cōflictio] Cōparationem rerū diuersarū dicit, qualis est ea pro Quintio, Ea res enim nūc in discrimen versatur, Vtrū ne possit se cōtra luxurię ac licentiā rusticana illa atq; inculta parsimonia defendere: an deformata atque ornamentis omnibus spoliata, nuda cupiditati petulantiaque addicatur. Item, O spectaculum illud non modo hominibus, sed vndis ipsīs & littoribus luētiosum, cedere patriā seruatorē eius, manere in patriā perditores. Item, Quid me reducem esse voluistis? an vt inspectante me expellerentur ij per quos essem restitutus?

E T causā.] Demonstratio causarum, effectorum seu euentuum, est etiam amplificationi accommodata. vt, Verres ne tibi tanti fuit, vt eius libidinem hominum innocentium sanguine lui velles? Effecta ex causis apud eundem, Doletis tres exercitus populi Rom. interfectos: interfecit Antonius. Desideratis clarissimos ciues, eosque vobis eripuit Antonius, & c.

ILLVD autem iam est iudicij.] Singulis generibus causarum proprios augendi locos accommodat: Generi demonstratiuo expectationem, admirationem, voluptatem, quæ sunt suauitatis: Deliberatiuo, bonorum & malorum enumerationes ac exempla: Iudiciali iracundiam, quæ accusatori: & misericordiam, quæ reo frequentior est. Nam aliquando contra fit pro causarum & quæstionum varietate: vt ipse in Sthenium accusator misericordiam mouet, & alias defensor iracundiam in Sext. Roscij propinquos.

NONVNQVAM laudatori.] Alij malūt, Nunquam: aut, Non vnquam, quod idem est, vt neget in genere demonstratiuo opus esse

enumeratione, quòd ad delectationem & ostentationem, non etiam ad fidem spectet, nec auditorum memoriæ timeat, in qua nihil periclitetur. In genere suasorio seu deliberatio rarò etiam enumeratio in peroratione locum habet. Aliquando tamen utraque recipit enumerationem, præsertim ubi res obscuriores & intricatiores fuerint. Quæ causa fuit ut nihil immutauerim.

VEL interuallo temporis] Ut si causa ampliatur, vel post aliquot dies iudicanda sit.

FREQUENTATIS firmamentis orationis] Expositis collectim & summatim confirmationis capitibus, quæ si forte singula minus virum adhibuerint, conglobata & coniuncta valeant. Ab his capitibus repetendis enumerationem Græci ἀνακεφαλᾶσις appellarunt.

RE O rarius utendum est] Cum enim in depellendo versetur reus seu defensor, aduersarij repetendis firmamentis, & eorum dissolutionibus quas attulisset enumerandis, longiorem perorationem quam oporteat, efficeret. Adde quod breues illæ reprehensiones infirmæ viderentur, cum interim aduersarij frequentia firmamenta, crimen confirmarent.

CONTROVERSIAM & causam appello.] Alij codices eam conjunctionem non habent, & in vetusto exemplari tantum legitur, Causam appello. In Topicis Cicero ait se appellare causam, quam Græci hypothesin: & propositum quod illi thesin: Causam vero certis personis, locis, temporibus, actionibus cerni, aut in omnibus, aut plerisque eorum. ex iis hic tantum duas quas appellant circumstantias enumerat, sed maximas & frequentissimas. Propositum, altera pars quaestionum, certis illis circumstantiis non definitur, sed de toto genere quaerit. Iurène insidiator occiditur, thesis est. Iurène Clodium insidiantem Milo occiderit, hypothesis est. Thesis latius quidem patet hypothesis, de toto genere quaerens: in tractatione tamen hypotheseos, thesis quasi eius pars est, quòd primum constituta thesis esse debeat, quam hypothesis. Nisi enim constet insidiatorem iure occidi posse, non constabit Clodium insidiantem iure à Milone esse occisum.

SIMILITVDINES] Huc pertinent loci ex pari, ex maiore, & ex minori, ut, Saxa & solitudines voce respondent, bestiae saepe immanes cantu fleantur atque consistunt, nos instituti rebus optimis non poetarum voce moueamur. Sequitur exemplum, Homerum Colophonij esse dicunt suum, Chij suum vindicant, Salaminij repetunt, Smyrnaei verò suum esse confirmant, itaque etiam delubrum eius in oppido dedicauerunt, & c.

FICTAE etiam personæ.] Ethopœiam & idolopœiam intellige, cum personis sermo attribuitur: vt in oratione pro Cælio, puffed frater & Appius senex loquentes introducuntur.

MUTA denique loquantur.] Prosopopœiam significat, cum rebus personæ tribuuntur: vt Cicero in Catilinam loquentem facit patriâ, M. Tulli quid agis? Tunc eû quem esse hostem comperisti, quem ducẽ belli futurum vides, quem expectari imperatorem in castris hostium sentis auctorem sceleris, principem cõiurationis, euocatorem scelerum & ciuium perditorũ, exire patieris? & c. Nomine prosopopœiæ Fabius etiam fiktas personas complectitur.

QVAE magna habentur.] Quanto enim maius apparet id esse quod alicui accidit aut dignum aut indignum, tanto grauior affectus oritur.

NATVRA, Vt cœlestia.] Qualia sunt tonitrua, imbres repentini, tempestates subitæ, siderũ & stellarum inauditæ mutationes: qualia etiam quæ à Deo immitti creduntur, oracula, vaticinia, responsa, somnia: qualia item monstra, cometæ diurni, & c. Inde plurimę ducuntur amplificationes: quæ vt admirabilia maxime mouent. Sic Cicero de simulacris ex fano Apollinis à Verre sublati, Tum inquit, subito tempestates coortæ sunt maximæ, iudices, & c. & Virgilius 1 Georg. atrocitatem Cæsarianæ cædis hac arte amplificat. Solem quis dicere falsum Audeat? ille etiam cæcos instare tumultus

Sæpe monet, fraudẽque & operta tumescere bella:

Ille etiam extincto miseratus Cæsare Romam, & c.

VSV quæ videntur hominibus aut prodesse.] Grauitas rerum nõ tantum natura, sed etiam vsu æstimatur. Vsu magna videtur, quæ tuendæ hominum naturæ & retinendæ societati plurimũ profunt aut obfunt, aut prodesse obesseue videntur. Eius generis præcipua tria enumerat, quæ homines permouere in primis soleant, charitatem, amorem, honestatem. Ex iis frequentes ducuntur amplificationes, quales multæ sunt in actionib. in Verrem, & passim apud Ciceronem.

EX iis & cohortationes sumuntur ad ea retinenda.] Vt Philipp. 3, Aliquando per deos immortales P. C. patrium animũ virtutẽque capiamus, aut libertatem propriam Romani generis & nominis recuperemus, aut mortem seruituti anteponamus.

ET in eos à quibus ea violata sunt, odia incitantur.] Vt in Verrem, Tantæne tuæ Verres libidines erunt, & c. De Philodamo & filio securi percussis: & Actio. 7, de ciue Roman. in crucem acto, Si hæc nõ ad ciues Romanos, non ad aliquos amicos nostræ ciuitatis, nõ ad eos

qui populi Rom. nomen audissent, denique si non ad homines, verum ad bestias, aut etiam, vt longius progrediar, si in aliqua desertissima solitudine ad saxa & scopulos hæc conqueri vellem, tamen omnia muta atque inanima tanta & tam indigna rerum atrocitate commouerentur, & c. Vbi & odium in Verrem incitatur, & miseratio afflictorum ex iisdem locis mouetur.

A V T amissis.] Amissarum hoc sit exemplum, de Iunio pupillo, Quod ornamentum pueritiæ pater dederat, indicium atque insigne fortunæ, hoc ab isto prædone ereptum esse grauitè & acerbè homines ferebant. & illud, Includuntur in carcerem condemnati, supplicium constituitur in illos, sumitur de miseris parentibus nauarchorum: adire ad filios suos, liberis suis cibum vestitumque introferre prohibentur. Patres hi quos videtis, iacebant in limine, matrèsq; miseræ pernoctabant ad ostium carceris, ab extremo complexu liberû exclusæ: quæ nihil aliud orabant, nisi vt filiorum extremum spiritum excipere sibi liceret.

QVAM exbeato miser.] Huc pertinet quod dicitur, Vbi non sis qui fueris, non est cur velis viuere: & pro lege Manilia, Hoc iam fere sic fieri solere accepimus, vt regû afflictæ fortunæ facile multorû opes alliciant ad misericordiã, & c. Exemplum insigne est pro Rabinio Posthumo, Occultat pecuniã Posthumus: latet regië diuitiæ, & c.

EXPRIMATUR breuiter. Cito enim arefcit lachryma.] In lib. de Inuentione hoc dictû Apollonio Moloni tribuitur. Fabius cur breuiter miseratio sit exprimenda, scribit. Nã cû etiã veros dolores mitiget tēpus, citius euanescat necesse est illa quam dicendo effinximus, imago: in qua si moramur, lachrymis fatigatur auditor & requiescit, & ab illo quē ceperat impetu ad rationem reddit. Itaq; Cicero abruptit pro Milone, Sed iam finis sit: neque enim præ lachrymis iam loqui possum.

NIMIS enucleandum est] Enucleare, est ita rem aperire, vt singula persequaris, quod vt renue & exile, ab amplificatione quæ magna requirit, remouendum est.

SED est consultatio quasi pars causæ] In veteri quodã codice scriptû est, Sed est propositû latius, quasi pars causæ: quod nûc exposuimus. Idẽ reperias in Topicis. Cû enim causam in certis quibusdã rei vel personæ attributis cerni dixisset, addidit, Propositû autẽ in aliquo eorû, aut in plurib⁹, nec tñ in maximis. Itaq; propositû pars causæ est. Pars, inquã, causæ est propositû, quia propositû causa cõplectitur, & præter propositû addit circumstãtias, vt iam significauimus.

Cuius

CVIVS genera sunt duo] In Topicis nō tantum ad propositū, sed & causam refert, cū ait, Quæstionum autem quacūque de re sint duo sunt genera, & c. Sed ad quæstionē eā hoc loco retulit, quæ frequentius his generib⁹ distincta est. Nā eiusmodi quæstiones, Legesine Romanę ab externis sumptę sint rationi cōsentaneę: &, An Socratis sit, temp. Atheniensium gubernare, raro admodum adferuntur.

ALTERVM actionis] *πρόβλημα* apud Aristot. in Topicis iisdē partibus distinctum est, sed addita tertia, quæ nec in scientia nec in actione versetur. Talem ait esse quæ de dialecticis est seu de sermone quæstionem: sed eam ut inusitatam Cicero prætermisit, aut certe nomine cognitionis complexus est.

SIT necne, quid sit, quale sit] Quæstionē scientiæ totidem partibus diuidit Aristotel. in Analyticis posterioribus, & ipse Cicero in Topicis: quorum primum genus ait explicari coniectura: secundum definitione: tertium iuris & iniurię distinctione.

IVS in natura sit, an in more] Hoc sic extulit in Topic. A naturę ius profectū sit, an aliqua quasi cōditione hominū & pactione.

ALTERVM quod ad aliquod commodū vsumq; refertur] Aristot. Quæstionē bipartitā facit, aut ad eligendū, aut ad declinandū. Cicero quæstionē ad vtendū addidit, quæ ad duo superiora referri potest. Sed vidit Cicero non modo queri de persequēdo aut declinādo quæstiones oriri, sed iis rebus etiā aut adeptis aut vitatis quæstionē de vtēdo nonnunquā existere. Nisi ad partitionē Stoicorū inspexerit, Rerū alias esse bonas, quæ psequēdę sint: alias malas, quæ declinādę: alias neutras, quibus ad nostrū cōmodū aut incōmodū uti abutivē possum⁹.

VNV genus est quæstionis, possitne aliquid effici] Hanc quæstionis ad cognoscendū partitionē quatuor partibus cōplexus est in Topicis Cicero, Sitne aliquid, An possit commutari (hę pertinent ad primum genus, possitne aliquid effici.) Vnde ortum sit, Quæ causā effecerit: quæ, ut ait Fabius, eadem propemodum sunt. pertinent ad alterum genus, Quemadmodum quicque fiat.

IN altero disputandum est, aliud, an idem sit.] In Topicis definitioni finitimū esse illud genus ait quod appellatur de eodem & altero, quod genus forma quædā definitionis est. Si enim quæratur, Idēne sit pertinacia & perseuerantia, definitionibus iudicandum est.

IN altero autē descriptio generis alicuius] Explicatius in Topic. Cum quid sit quæratur, notio explicanda est & proprietas, & diuisio & partitio. Hęc enim sunt definitioni attributa, additur etiā descriptio. Huius exemplum postea subdit, qualis sit avarus, qualis assentator, in quibus natura & vita describitur.

A VT de honestate, aut de vtilitate, aut æquitate] *Qualitatis seu vt appellat in Oratore, consecutionis quæstio latius patet, quàm honestum, vtile, æquum, aut eorum cōtraria, turpe, inutile, iniquum: sed ea tantum sumpsit, quæ ab oratore tractari solent. A Equitas honestatis pars est: discreuit tamen, quod nōnunquam honestū quid sit, quod æquum minime videatur: vt quæ summo iure recta sunt eadem & honesta, plerunque tamen iniqua videantur: ex quo illud, Summum ius, summa iniuria.*

HONESTVM ne sit pro amico periculum aut inuidiam subire.] *Exempla hæc non tam cognitionis sunt quàm actionis, sed ipsa quoque actionis quæstio cognitionem complectitur, & nōnunquam disputatur de eiusmodi, non vt efficiatur quid, sed vt rei ratio intelligatur.*

SE D etiam ex comparatione] *Comparationum duo genera facit in Topicis, vnum de eodem & alio, alterum de maiore & minore. Primum genus retulit ad definitionem: posterius accommodat quæstioni qualitatis. In Topicis tamen & de Oratore vtrunque qualitati subiecit: sed aiunt idem & aliud aliàs ad naturam & definitionem rei accommodari, alias ad eius accidentia referri.*

RESTAT actionis locus.] *In aliis est, Restant actionis, & intelligitur, genera.*

QV O D ad rationem officij pertinet] *In hoc genere, quid rectum faciendumque sit quæritur: cui loco omnis virtutum & vitiorum est sylua subiecta, vt est in secundo de Oratore.*

CV I quidem generi contrarium est] *Secundi generis quæstionis quæ ad agendum refertur, vna pars est posita in sedandis, tollēdisue permotionibus: altera illi contraria, in gignendis animi motibus versatur. Vtranque enim partem huic generi subiectam docet in Topicis, & tertio de Oratore.*

VT ex eisdem locis ad fidem & ad inueniendum] *Lego, & ad mouendum, ex iis quæ supra dicta sunt. Nam vbi quæstionum dispositionem supra explicabat, Habeo, inquit, communia præcepta fidē faciēdi & commouendi, & c.*

COLLOCANDI autem quæ est exposita.] *Ita in superioribus exponebat: Omnem collocationem ad finē accommodo quæstionis. Nā est in proposito finis, fides: in causa, & fides & motus. Vide & quæ illic sequuntur.*

DISTRIBVTIONE propositorum & consultationum, controuersiarum & causarum genera] *Strebaus legit, Propositarum consultationum,*

tationum, controuerſarum cauſſarum genera. Arbitror ex glosſemate quodam huc irrepliſſe duo verba, conſultationum, & controuerſiarum: quòd Cicero propoſita conſultationes nonnunquam, & cauſſas controuerſias appellet.

L A T V M genus eſſe poteſt] Verſatur enim non modo in hominum, ſed etiam in deorum, animantium ratione carentium, & rerum inanimatarum laudatione: ſed quod frequentius tractet orator, id in hominum exornatione poſitum eſt, aut vituperatione.

VBERIVS ad dicendum.] Cum enim ad voluptatem comparatū ſit hoc genus, elaboratum etiam ſi palam id fiat & aperte, placet, cum in aliis generibus ſuſpecta ſit vndique exquiſita exornatio. Itaque & liberius locos communes de virtutibus ac vitiis tractat, adhibet verborum copiam & ornatiorem eorum conſtructionem, argutos certòſque & circunſcriptos admittit orationis ambitus, liberioreq; numerorum licètia vtitur. Talis eſt Euagoræ laudatio apud Iſocratem, Traiani apud Plinium.

A V t vtilius ciuitatibus] Id enim Reipub. plurimum conducit, vt probitas laudetur, contra improbitas vituperetur: illud ad accèdendos ad virtutem homines: hoc ad auertendos à vitio. Laudata, inquit poeta, virtus creſcit, & immenſum gloria carcar habet.

A V t in prouiſione poſteri temporis] Ariſtot. præſens tempus de monſtrationi, futurum deliberationi, & præteritum iudicio tribuit. ſic enim ex temporis partibus genera cauſſarum metitur. Cicero nō probauit præſens tempus tribui demonſtrationi, quippe quæ res & præteritas & præſentes & futuras tractet. Itaque omiſſo præſenti tēpore, futurum deliberationi, præteritum autem iudicio conceſſit.

SINE vllis argumentationibus.] Tractatur enim res certa & quæ confirmationis non indigeat: itaq; tota oratio veluti quædam perpetua narratio eſt & expoſitio cum amplificationibus, & omnis generis exornationibus. Quamquam ſi incidant loci, de quibus dubitetur, interdum confirmatione & confutatione vtendum eſt: vt cū aliquod factum in ſpeciem improbandum videtur. Vt ſi quis C. Cæſarē laudabit, excuſabit eum, quòd bellum aduerſus patriam mouerit, laceſſitus ab inimicis, à quibus fuiſſet oppreſſus, niſi ab exercitu auxilium imploraſſet.

A D animi motus leniter tractandos] Omnia enim ad voluptatē ſpectant: itaque ἡδῆ, qui lenes motus ſunt & placidi, potius quàm πᾶ-
θη adhibenda ſunt.

SINGVLORVM verborum inſignibus.] Id eſt, ornamentis, &

quasi luminibus quibusdam. Sunt enim similia illis quæ in amplo ornatu scenæ aut fori appellantur insignia: non quæ sola ornent, sed quod excellant, ex Oratore ad Brutum. Huc pertinent præcepta supra explicata de suavi oratione, quorum bona pars hic repetitur.

TRANSLATIS frequenter] Translationes enim hæc frequentissimæ debent esse, quod ea propter similitudinem transferant animos & referant ac moueant huc & illuc: qui motus cogitationis celeriter agitated per se ipse delectat.

NON ad similitudinem versusum] Liberiore numerorum licentia hoc genus orationis, ut iam dictum est, utitur. Nam etiam de industria, & aperte ac palam licet conspiciantur elaborati numeri, & circumscripti verborum ambitus: quod in aliis causis & rarius multo fit, & certe occultius. Vitanda tamen est tanta numerorum confectatio, ut versus videantur: quo nomine Thrasymachus, Gorgias, & Theodoros Bizantius notantur à Cicerone in Oratore ad Brutum.

ILLA ornamenta rerum] Huc pertinent quæ de suavi oratione ornamenta rerum supra explicata sunt: cum aliquid aut non visum, aut non auditum, aut nouum dicitur: quæ omnia quod sint admirabilia maxime delectant.

PRIMA sunt externa] Explicatis ornamentis, iam huius generis quasi materiâ tractat, unde loci laudationis duci possint, interimque collocationem attingit, ac ordinem eum probare videtur, qui à leuioribus ad graviora, & à vilioribus ad præstantiora progrediatur.

A GENERE. Si similes aut dissimiles parentum filij sunt. Nam liberis fere fluunt ex parentibus honeste ac turpiter viuendi causæ: & præclarum est illustri generi respondere, aut obscurum genus illustrare.

MODICEQUE laudato.] Vera enim laus non ex genere est & externis aliis bonis, sed ex animo virtuteque spectanda: itaque cum modestia laus maiorum tractanda est, non exaggeranda supra modum.

VEL ad augendam eius quem laudas, gloriam, tacto.] Sic Cicero consulatum suum celebriorem facit, cum suos maiores laude populari ac reip. luce fatetur caruisse, in Oratione contra Rullum.

QVAE virtutem maxime significat.] Ex quo illud, Gratiore est pulchro veniens è corpore virtus.

TEMPORVM seruandus est ordo.] Ut cum ordo historiarum seruatur, qui maxime decet in laudationibus, ne rerum ordo confundatur. Aliquando tamen ordinem hunc directum mutare licebit in contrarium, ut à postremis ad prima redeamus: aut etiam facta in cer-

ta virtutū genera distribuimus, vt in lege Manilia de laudib⁹ Pōpeiij.

E X multis & variis disputationibus.] Hic virtutum & vitiorum locus plenam requirit philosophiæ quæ est de moribus cognitionē: breuiter autē eius capita perstringit, non ex vnus sectæ philosophorum sententia, sed ex multis sententiis eorum suo iudicio & arbitrio quæ ad oratorem pertinere videbantur, delibans. Nam prima virtutum diuisio in eam quæ scientia, & eam quæ actione cernitur, Aristotelis est: quæ autē ex cōmodis & incōmodis perturbationes nasci inuit, id Stoicis debetur. Partium autem diuisionis definitiones magna ex parte Platonice sunt. Partitio autē vniuersa ex eo sumpta est, quæ virtutis agendi propriā rationē esse putauit ex Aristotelis sententia, mediocritatem quandam, quæ caueat ne aut nimium aut parum in omni actione motus animorum possint.

Q V A E calliditas] Calliditas peritia est quædam ex multo vsu ac experientia conquisita. Callidos, inquit Cicero, appello, quorum tanquam manus opere, sic animus vsu concalluit.

SCIENTIA pollet vna] Id est, in sola cognitione versatur, ob idque subiectam habet quasi materiam, veritatem. Eam principem omnium virtutum appellat in Officiis.

C V I tēperantiæ nomen est] Hoc ab Aristotele non multū discrepat. Dicit enim tēperantiā esse conseruatricē prudentiæ. i. quæ omnia tum dicta tum facta moderetur, prudenterque gubernet, & Menāder ait, ταμείον ἔστιν ἀρετῆς ἢ σωφροσύνη, & Xenophanes eandem θεμέλιον σοφίας appellat.

I N suas itidē res & in communes distributa est] Temperatiā aut rerū est priuatarū, aut publicarū. Si rerū est priuatarū, aut in commodis absentib⁹ nō expetēdis cernitur, & ea quibuscūcūq; cōtinentia dicitur: aut in presentib⁹ abstinentiis, quæ est abstinentia. Totidem modi ex incōmodis nascūtur. Aut enī iis instātib⁹ obstat, quæ fortitudo est: aut iam presentib⁹ tolerandis insistitur, quæ patientia nominatur.

CVIVS est liberalitas] Ad animi magnitudinē liberalitas pertinet, quæ in rerū externarū despicientia est posita, vt ad largitionē suppetat, quando & quibus oportet. Alias hanc iustitiæ subiecit, aliam intuitus rationem, quod quæ liberaliter in egentes conferuntur, ea illis tanquam sua debeantur.

GRAVE, infedatū & turbulentū] Alia lectio magis placet, Graue, sedatū, & non turbulentū: vt intelligamus grauitatē, animiq; constantiā, quo minus perturbetur, ad animi magnitudinem pertinere.

V V L G O autem bonitas] Sic primo Officiorum scribit, à iu-

stitia viros bonos appellari.

Q V A E virtus omnis in ratione scientiâque disputandi] *Artem differendi, id est, dialecticam significat, quam ex Stoicorum sententia, vt & artem dicendi, virtutem facit, sed sapientiæ ministram. Illa enim rationem habet, ne cui falso assentiamur, neque vnquam captiosa probabilitate fallamur: hæc copiâ orationis suppeditat, vt sapienter excogitata dilucide possint explicari.*

CVSTOS vero virtutum omnium] *Qui enim verecundia præditus est, non modo ab iis vitiis quæ ab aliis conspiciuntur, sed etiam semotis arbitris à flagitiis omnibus, non tam aliorum conspectum, quàm suam ipsius conscientiam reueritus, abstinet.*

Q V A S I quidam habitus animi.] *Nisi enim actionum frequentia virtutes sint comparatæ, non virtutes sunt, sed virtutum quædam inchoationes atque initia, quales sunt ad certam quandam virtutem elucentes in hominibus propensiones, & inchoata studia.*

SV Nt autem alij quidam perfecti animi habitus] *Vocem, perfecti, codices veteres non habent, quæ vox huc nõ admodum pertinet, & totam sententiam obscuriorem reddit. Loquitur enim de quibusdam quasi exercitationibus ac studiis, quæ ad virtutem tam rerû priuatarum quàm communium comparandâ, & tanquam alendam pertinent: qualis in genere virtutum quarum scientia finis erat, dialectica & ars oratoria dicta est.*

Q V A E virtutem videntur imitari] *Sunt enim vitia quædam virtutibus quamsimillima, quæ callidiores oratores sæpissime facta deriuatione, nominibus virtutum tegunt, si laudent: sique vituperent quæ virtutes sunt, vitiorum finitimorum appellationibus obscurant: vt cum audacem fortem, & contra fortem audacem nuncupant. Cuius generis catalogum satis longum hic Cicero refert: vbi virtutum extrema vitiosa pro virtutibus ipsis sumuntur, aut contra, virtutes pro extremis.*

S E D in toto quasi cõtextu orationis] *Explicatis summatim propriis generis demonstratiui locis, nunc frequentiores resumit, qui ab oratore crebrius vsurpâri solent.*

Q V E M A D M O D V M quisque generatus] *Vt Caius Cæsar apud Suetonium Iuliam amitam laudans, Nam ab Anco Martio, inquit, sunt Martij reges, quo nomine fuit mater: à Venere Iulij, cuius generis familia est nostra. Est ergo in genere & sanctitas regum, qui plurimum inter homines pollent: & ceremonia deorum, quorum ipsi in potestate sunt reges.*

Quemadmo-

QUEMADmodum institutus moratūque fuerit] Vt si Achilles laudetur, quod institutus sit arte medica & musica à Chirone Centauro, aliis autem disciplinis à Phœnice.

SI id diuinitus potuerit accidere.] Mouent enim ea maxime quæ diuina putantur, & ob id ad laudationem potissimum valent, si amplificantur & illustrentur.

EX illisque iisdem inueniendi locis causæ rerum] Ex locis etiam Topicis illis quos supra cum de inuentione tractaret explicauit, licet & laudationes sumere, vt cum causas factorum, euentus, antecedentia, consequentiaque requiruntur. Sunt enim ad has demonstrationes accommodi hi loci, vt ex causis consilia factorum, ex euentis successus prosperos illustremus: ex antecedentibus ingenium & prudentiam, ex consequentibus utilitatem amplificemus.

A V T in ipso genere mortis.] Vt Philippica 14 de iis qui ad Mutinam occubuerunt. Sic laudatus est Iulius Cæsar, quod vulnere accepto, sinum ad ima crura deduxerit, vt honestius caderet, etiā inferiore corporis parte velata.

A V T in iis rebus quæ post mortem erunt consecutæ] Vt si quis Cæsarem laudet à cometa qui eo interempto apparuerit, & prodigiis consequentibus, quasi eius innocentie & numinis irati testibus.

IN sententia dicenda] In deliberando, seu orationis genere deliberatio, quod in suadendo & dissuadendo, in adhortando & dehortando, inque similibus negociis versatur.

FINIS utilitas.] Addit Fabius honestatem, cum eorum reprehensione, qui finem huius generis utilitate tantum metiuntur: sed ex diuisione utilitatis, quam Cicero subiungit, satis patet utilitatem Cicer. ad honestatem etiam extendisse. Adde quod Stoici nihil utile dixerunt esse, quod idem non esset honestum.

QUID aut possit fieri, aut non possit] Possibile Fabius appellat & impossibile. Argumentorum autem huius generis locos quatuor enumerat, Possibile, Necessariū, Vtile, Facile: additur & Honestum. Quorum duo prima & τεχνα videri possint, nec indigere monitore, quod quæ fieri non possint subdeliberationem non cadant: & necessitas non solum dubitantes hortetur, sed cogat etiā inuitos. Sed quia hi duo loci non conspiciuntur ab omnibus, ideo proponuntur, vt è causis eruantur, & prolata dicendo illustrentur. Nā si quo pacto suasor ostendere possit non modo utilem, sed & necessariam rem esse, cōfecta res est: vt contra si dissuasor dicēdo possit confirmare id de quo deliberatur fieri non posse.

SVASORI proponitur simplex ratio.] Qui enim suadet vna hac ratione coniuncta suadere possit, si confirmet id de quo agitur vtile esse, & fieri posse. Si pace frui volumus, bellū gerendū: si bellū omitemus, pace nunquā fruemur. Vtile propositū est, quod fieri possit subiungit, Eos consules habemus, eam pop. Romani claritatem, eum consensum Italię, eos duces, eos exercitus, vt nullam calamitatē resp. accipere possit sine culpa senatus, Philippica 7.

DISSVASORI duplex.] Dissuasit enim qui id probauit vtile non esse quod instituitur. Dissuasit & qui rem propositam fieri non posse confirmauit. Vt autem suasori non est opus vt doceat quod sit necesse, ita dissuasori non sit satis, si ostendat quod necesse non sit. Cur igitur pacem nolo? quia turpis est, quia periculosa, quia fieri non potest, in eadem contra Antonium oratione.

BONORVM partim necessaria.] Popularis est hæc diuisio, in qua necessarium, non vt in philosophia sumitur, sed necessarium accipitur, sine quo libere citraque molestiam viuere plerique nolint. Nam sine liberis sine cognatis & cæteris generis eiusdem & liberum & saluum viuere licet.

EORVM autem quæ propter se expetuntur.] Quæ bona corporis & fortunæ expetēdis propter se subiicit, ea intelligamus, quæ cum vtilitate coniunctam habent honestatem vt honos & gloria, vt amici.

QVORVM alia sunt quasi quodammodo.] Id est, Eorum enim corporis & fortunæ bonorum, partim cum honestate coniuncta sunt, & ea expetēdis propter se subiiciuntur: alia non coniuncta cū honesto, sed tantū vtilia, quæ ad secundū mēbrum non necessariorū pertinent, vt hac postrema diuisione Cicero significauerit, quæ cōmoda p se expetēda dicere voluerit. Sic & verba quæ in codicibus sunt, retinebuntur, & dubitatio omnis sublata erit. Arbitratus sum aliquando locum eum, Eorum autem quæ propter se expetuntur, sic legendum esse, Eorum enim quæ expetuntur: vt ad genus vniuersum reuocata fuerit diuisio, sed iisdem partibus tum erit diuisio, quæ fuit non necessariorum bonorum. Doctiores iudicent.

SVBIECTA honestati.] Eam enim supra iustitię partem facit, & Aristoteles ait, in quo amicitia sit, in eodem & iustitiam esse. Amicitia duas partes facit, Charitatem, quæ est religiosa quædam obseruantia & reuerentia, in superos, in parentes, in maiores, inque eos omnes, quos sancte colere debemus. Alteram partem, Amorem, quæ beneuolentia quædam est cum ardore quodam coniuncta, qua pares & infe-

& inferiores complectimur. Hæc duo genera magnam copiam suæ fori ad cohortationes & dehortationes suppeditant. Hinc toties apud historicos repetitur, Pugnādum pro aris & focis, pro liberis, pro coniugibus, pro patria, & c.

P R A E C E P T A referamus] Qui mouentur vtilitate homines, apud eos si suasorem agas aut dissuasorem, ad commoda omnis oratio spectet: apud alios qui honestatem sequuntur, oratione vtendum est quæ honestatem illustret. Itaque diligenter mens auditorum inuestiganda est, vt ad eorū sensum omnis accōmodata sit oratio. Si pleniorē honestatis & vtilitatis comparationem requiras, vide 3 de Offic.

Q V A N T O magis homines mala fugiant. Imperiti honestate non tam ducuntur, quàm trahuntur dedecore. Itaque contrarium honestatis adferendum est, quod argumentum acerrimum habet, & efficacissimum. Hoc si feceris, honos te sequetur. Vehementius erit si dicas, Si non feceris, pessundabit te ignominia, & c.

Q V A R V M rerum dolor grauis est] Nemo enim tam agrestib⁹ studiis viuit, qui non ipsa turpitudine offendatur, qui non dedecus oderit, reiiciatque si possit infamiam.

E S T genus hominum ad honestatem natum] Ad duo superiora hominum genera tertium quoddam medium adiungit, quod ipsum quidem bona natura præditum sit, sed mala disciplina deprauatum & corruptum. Eiusmodi mouentur, si viam rationemque proponas, qua bona consequi possint, & mala declinare. Potest & hoc generaliter de vtroque superiore genere accipi, vt causam explicet, cur non tam bona sequantur, quàm mala fugiant.

Q V A E in communi hominum vtilitate tuenda] Tales sunt religio, pietas, fides, iustitia, amicitia, liberalitas: quæ gratæ sunt maxime hominib⁹ eruditis & bene institutis, ad eosq; mouēdos accōmodate.

M A X I M E ex causis.] Loci huius generis proprii, Possibile, Facile, Vtile, ducuntur ac nascuntur ex loco causarum. Nam cum huiusmodi orationis finis sit non cognitio, sed actio, idcirco eius proprii loci, Vtile, Facile, Possibile. Nomina habet à fine, vt animos ad agendum impellat. Expetimus enim honesta & vtilia, si tamen consequi, & quidem facile consequi possumus.

N A M sunt aliæ quæ ipsæ cōficiunt.] In Topicis, Causarum, inquit, genera duo sunt. Vnum quod vi sua id quod sub ea subiectū est, certe efficit, vt ignis accendit. Alterum quod naturam efficiendi nō habeat, sed fine quo effici non possit: vt si quis as causam statuae velit dicere, quod sine eo non possit effici.

ALIA est absoluta & perfecta per se] In Topicis hoc genus appellat, quæ plane efficiant nulla re adiuuante, vt sapientia efficit sapientes sola per se: sic artifices per se soli suum opus efficiunt. Prætor iudicia & bonorum possessiones solus dabat, magistratus leges promulgabat, decernebat senatus, populus de capite iudicabat.

ALIA aliquid adiuuans] Vt auxiliares copię in bello, cultura in agris, exercitatio in arte dicendi, & c. Huius generis alia plus, alia minus possunt: vt plus in bello valet imperator, quàm miles: plus in claf se gubernator, quàm alius quiuus potest.

S V N T autem aliæ causæ] Hoc genus in Topicis subiecisse videtur iis sine quibus confici non possit. Earum enim duo genera facit. Alia, inquit, sunt quæta, nihil agentia, stolidam quodammodo, vt locus, tempus, materiæ, ferramenta, & cætera generis eiusdem. Alia autem præcursionem quandam adhibent ad efficiendum, & quædam afferunt per se adiumenta, etsi non necessaria, vt amor congressio causam attulerit, amor flagitio. Nam quod materiam huc referunt & finem, non placet. Est enim materia eorū sine quibus effici non potest, & finis conficientium. Huius generis intelligamus quamcunque originem & occasionem quod dederit: aut inchoatam ab alio efficiente rem perfecit. Vt Romulus est causa reipub. Romanæ: Helena excidij Troiani. Item minor Africanus belli Punici confector, Pompeius Mithridatici, & c.

D E efficiendi ratione dicamus] Id est, quàm facile possit, quaque expediat. Nam non placet quod de comparatiuo deliberationis genere hoc interpretantur.

Q V O toto genere, quibuscū] Accomodat ex causis locos huius orationis generi proprios, vt videam⁹, quibus adiuuātibus & sociis res facilius efficiatur, & cōtra quos res suscipiatur, vt facilitas appareat. Valēt & tēporis & loci momenta, vt res facilius fiat: valent & efficiētia, vt ab bellū si copię, si arma, si socij, & cætera generis eiusdē adsint.

E T si ex contentione] Valent & in hoc genere comparationes, vt quæ suademus cum aliorum sententia collata, faciliora, & magis expedientia reip. videantur.

DISSVADENTIBVS autem aut utilitas labefactanda] Duplicem dissuasori rationem supra tribuit: si aut confirmet utile non esse quod propositum est, aut non facile. Argumenta ex iisdem locis ducuntur, ex quibus suasor ducebat.

EXEMPLORVM, aut recentium] Fabius ait, Vsum exemplorū nullo in genere plus momenti habere, quàm in deliberatione: cum plerunque

plerumque videantur respondere futura præteritis, habeaturque experimentum velut quoddam rationis testimonium.

MEDITATIVS, vt possit vel vtilia ac necessaria sæpe honestis.] Talia sunt hæc, Turpe est Ciceronem fugere, sed vtile patriæ: quare vincat vtilitas, quæ honestatem ad se conuertit. &, Vtile, non irritare Antonium, nec bellum suadere: sed turpe vero deferere Rempub. & libertatem prodere: quare vincat honestas, quæ etiam si moriendum sit, tamen à vera vtilitate non seiungitur, cum satius sit emori, quàm tyranno seruire.

AD commouendos autem animos] Ad duo capita hæc tota ratio commouendi reuocatur, ad spem & metum. Ad spem pertinent, expletio cupiditatum, odij satiatio & ultio iniuriarum: ad metum, incertus status fortunæ, dubius euentus rerum futurarum, & præsentium retentio aut vitatio.

HVIVSMODI sententiæ] Sententias dicit orationes sumptas de moribus, quæ aut quid sit agendū, aut quid in vita oporteat fieri breuiter ostendunt.

AD explendas cupiditates] Qualis est, Hominis est cordati, quo iure quaque iniuria quod suum est vindicare.

AD odium satiadū] Vt, Præstat odiosum esse, quàm miserabile.

AD vlciscendas iniurias] Vt, Vim vi repellere licet. Si bene dixisses, audisses bene.

TOTA autem oratio simplex & grauis.] Oratio deliberatiua exultare non debet copia & ornamentis verborum, vt demonstratiua: itaque bene Aristoteles præcipit, in hoc genere vitandam esse maxime affectationem: quanquam elocutio tribuenda est pro rerum magnitudine, quod vult Fabius. Grauitas sententiarum maxime decet, vt suadētis auctoritati auditor assentiatur, & rerum magnitudo elucescat.

FINIS est æquitas] AEquitas videtur finis esse duntaxat status qualitatis. Sed Cicero vel finem præcipuæ partis toti generi tribuit, vel certe intellexit totum genus eo spectare, vt iudex ex æquitate statuatur.

EX comparatione nonnunquam] Genus hoc comparatiuum raro in tota causa spectari Fabius ait, sæpius in parte.

VT cum de verissimo accusatore disputatur] Appellantur hæc de constituendo accusatore iudicia, diuinationes, qualis est Ciceronis in Verrē, vbi quæritur, Deberetne Cicero an Cæcilius Verris esse accusator.

S I N E lege aut sine testamēto] Talis fuit illa contētio inter Marcellos & Claudios, de qua Crassus i de Orato. Quid? inquit, qua de re inter Marcellos & Claudios patritios Centumuiui iudicarunt, cum Marcelli ab liberti filio stirpe, Claudij patritij eiusdē hominis haredi tatēgēte ad se rediisse dicerent: nonne in ea caussa fuit oratoribus de toto stirpis ac gentilitatis iure dicendum? Tale & hoc exemplum adfertur, vt si emancipatus fratris & sororis filius, quorum neuter agnatus est, ab intestato cum hereditatem lege petere non possent, tamen bonorum possessionem à prætore peterent. Sed hoc ius hodie certis legibus constitutis mutatum est.

D E constituendo ipso iudicio] Constituere iudicium, Budæus ait esse quod vulgo dicunt, euacuare finem non vltius procedendi. Id genus contentionis est, quam translationem vocant, cum quæstio est, an is aget quem oportet, aut cū eo quicū oportet, aut apud quos, qua lege, qua pœna, quo crimine, quo tempore oportet. Vt in Miloniana caussa actū est, veteribus legibus an nouis quærendum esset.

S I T N E actio illi qui agit.] Actio ius est persequēdi in iudicio quod sibi debetur. Ex iurē ciuili, Ignominiosus agere non potest: itē non potest agere impubes per se.

A V T ianne sit] Vt si ante diem in syngrapha scriptum à me creditum exigeres, exceptione vterer, & actionē tuā repellerem.

A V T nūiam esse desier.] Vt si post annos x x ciuili lege definitos ad vsucapionē rei aliquisrē vsurpatā suā affereret, actio repelleretur.

H I S N E verbis.] Certæ erant verborum conceptiones, quibus utebantur in actionibus: itaque si verbum mutasses, causam amississes, quod dicebatur formula cadere. Iustinianus tamen eiusmodi formularum aucupia & captiones sustulit.

C O N C E R T A T A, aut diiudicata, aut confecta non sunt.] Id vulgo dicimus, debatre, appoincter, vuyder. Cæterum eiusmodi translationes, id est, de constituendo iudicio contentiones, nonnunquam ante iudicium tractantur, nonnunquam iudicio iam constituto inter cætera causæ adiumenta adferuntur, vt cum dicimus, Nos quoque si velimus, vt translatione posse & actionem summonere.

P L V S petisti.] Formulæ exceptionis erant, quibus actionis iniquitati occurrebatur.

N O N fuit tua petitio] Id est, Non debuisti petere quod nec tibi debetur, nec alicui cuius sis procurator.

N O N hoc iudicio.] Id est, non apud hunc iudicem: vt, Non debes apud Prætorem petere fideicommissum, sed apud consules.

SCIENTIA neglecta ab oratoribus plerisque;] Lōga huius generis disputatio est lib. 1. de Orat. in vtrāq; partē inter Crassū & Antoniū.

DE constituendis actionibus] Causæ hæ translationæ non tantum ante legitimum iudicium, sed etiam in parte causæ tractantur, ideo sunt eiusdem generis, cuius causæ ipsæ iudiciales, nec ab iis, nisi interdum tempore, distinguuntur. Constituere actionem, est cum qui litem intendit actorem admittere. Accipere subireque iudicium, est exclusa translatione actoris intentionem admittere. Excipere est elidere iniquitatem actoris, ne subeunti iudicium fraudi sit. Comparare, est diiudicare vter actor aut petitor dignior, aut multorum quis dignissimus.

TRES sunt gradus.] De statibus agit, quæ præcepta sunt de inuestigando in omni cōtrouersia quæ sit principalis totius negocij propositio seu quæstio, ad quam omnia sunt argumēta referenda, & quæ summam rei complectatur. Ea triplex est, ex tribus quæstionū generibus, an sit, quid sit, quale sit, orta. Cum enim quid factum obiicitur, & à defensore negatur, status oritur qui dicitur cōiecturalis, An fecerit? Cū vero factum conceditur, sed id esse quod aduersarius appellet negatur, status oritur finitiuus, quo nomine factum appellandum sit. Cum denique, & factum & facti appellatio conceditur, negatur autē tale esse quale dicitur, status oritur iuridicialis, Rectēne factum sit?

SI plures non queas] Nam aliquando plures coniungere licet: vt cum factum obiicitur, & non tantum factum negatur, sed et si factum sit, recte factum esse defenditur.

ET rectum esse quod feceris concedendumue defendas] His duobus modis de qualitate controuertitur. Aut enim simpliciter rectum esse quod factum est defenditur, & qualitas absoluta dicitur. Aut factum non propter se rectum simpliciter, sed propter causas quasdam iustas defenditur, & assumptiua qualitas nominatur.

AE QVI & veri & recti & humani.] AEquum ius est non quidem lege comprehensum, id est legitimum, sed iuris legitimi quasi commendatio, quod & æquum bonum dicitur. Verum, iustum est quod exigit vt rem sicuti est faciamus aut dicamus. Rectum, quod cum virtute & officio sit. Humanum, clementia est & lenitas in animaduertendo.

SED etiam rationem subiiciat recusationis suæ] Ex prima accusatoris & defensoris conflictione nascitur quidā qui appellatur status: vt Orestes accusatus quod matrē Clytemnestram occiderit, fateatur, sed iure occidisse defendit: hinc primum quæstio existit, An iure

occiderit. In eo statu non est subsistendū, sed ratio cur iurē occiderit, Orestis adferenda est, Quod illa Agamemnonem patrem occidisset. Cui cum firmamentum opponitur ab accusatore ad rationem defensoris labefactandam: Indemnata matrem, etiam nocentem, occidere non licuit: ex ratione defensoris, & accusatoris firmamento, nascitur disceptatio seu iudicatio, qui verus totius causæ status est, quod Græcis *κρίνω μόνον* dicitur, An Orestes indemnata matrem etiā nocentem occidere debuit, quod illa Agamemnonem Orestis patrē occidisset? Hic status est iuridicialis, ex quo & coniecturalem & definitivum intelligas.

RATIONEM habet iniqui criminis, ipsam negationem] In coniectura, ex accusatione, Fecisti, & depulsione, Non feci, An fecit & primus status est, & postremus. Nam rationem aliam nullam adfert defensor præter facti negationem.

SECUNDVS quod non sit in re] Vt cum defendit se aliud fecisse, quā accusatur, & factum alio nomine appellandum esse contendens, nominis rationem adfert.

TERTIVS, quod id recte esse defendet] Clodium occidisti. Occidi equidem, sed merito, qui mihi insidiaretur.

ID quod si nō esset in accusatione, causā omnino esse non posset] Id veluti fundamentum est causæ, & Græcis *συνέχων*, id est, continens appellatur: firmamentum est accusatoris, quo defensoris rationē labefactare conatur. Vt in hac contentione, Clodium occidisti: Occidi: quia mihi insidiabatur, opponet accusator, Imo. tu insidiatus es Clodio. Hęc accusatoris ratio *συνέχων* dicitur, & Ciceroni continēs causæ, quod vulgo Budæus ait dici, punctum litis decisorium. Sed cōtinens etiam appellat in Topicis rationem defensionis. Quibus autē, inquit, hoc qua de re agitur, continetur, hæc continentia vocetur, quasi firmamenta defensionis, quibus sublati defensio nulla sit. Itaq; subdit distinguendi gratia, defensoris confirmationem, rationem se appellare: firmamentum autem, quod contra ab accusatore refertur, id est, rationi defensoris opponitur.

QVAM disceptationem voco] Alias iudicationem vocat, in Topicis ad Trebatium iurisconsultum, Sed quæ, inquit, ex statu contentio efficitur, eam Græci *κρίνω μόνον* vocant: mihi placet id, quoniam quidem ad te scribo, qua de re agitur, vocari. Ea est quæstio, quæ ex ratione defensoris, & firmamento accusatoris, oritur: qua confirmata, causā plana est & absoluta. Vt in causā Milonis, Iudicatio est, Vter vtri insidias fecerit, Milo an Clodius. Si enim iudici Cicero probaverit, Clo-

rit, Clodium Miloni insidiatum fuisse, Milo causam obtinebit.

DIFFVSAM habet quæstionem.] Ex prima enim accusatoris & defensoris conflictione, primum nata quæstio, nondum satis attingit id de quo controuertitur, sed indefinita est. Vbi vero rationes vterque suas subiunxit, tum contentio contrahitur. & propius quod in controuersiam venit tractatur.

CEPERITNE pecunias Decius] **Q.** Decius repetundarum accusatus fuit, quod contra leges pecunias accepisset, ut est in secundo de Oratore.

MINVERITNE maiestatem Norbanus.] Cæpio proconsul cum C. Manlio apud Rhodanos cladem accepit, & victus est à Cimbris. Eum Norbanus turbulentis concionibus accusauit, effecitque, ut à pop. Romano condemnatus, in carcerem coniceretur: vbi perit, & eius bona publicata sunt, corpusque in scalas Gemoneas, à gemitu sic dictas, tractum est. In Oratore Antonius, Mihi ipsi, inquit, cum Sulpitio fuit in Norbani causa summa contentio. Pleraque enim de iis quæ ab isto obiciebantur cum confiterer, tamen ab illo maiestatem immutata negabam: ex quo verbo lege Apuleia tota illa causa pendeat.

IVRENE occiderit Opimius Gracchum] Cum C. Gracchus se constituisset triumvirum agris diuidendis à senatu vocatus, cumque non paruisset, sed Auentinum occupasset, ab Opimio Cos. qui multitudinem armauerat, oppressus est. Antonius in Oratore, Cum, inquit, L. Opimij causam defendebat apud populum, audiēte me, C. Carbo cōsul, nihil de C. Gracchi nece negabat, sed id iure pro salute patriæ factum esse dicebat. Alio loco, Quid veniat in causam ait Rhetores sic iubere querere: Interfecit Opimius Gracchum. quid facit causam? Quod Reip. causa, cum ex senatuscōsulto ad arma vocasset. Hoc tolle, causa non erit. At id ipsum negat cōtra leges licuisse Decius. Veniet igitur in iudicium, Licueritne ex S. C. seruandæ Reip. causa.

NON minuit maiestatem.] Ratio est defensoris, in statu finitio, petita à definitione maiestatis, quæ in populo est, ut in senatu auctoritas, ut Liuius testatur.

MAIESTAS est in imperij] Firmamentum accusatoris, ex contraria definitione. *ἔργον μὲν* enim & *ἀν. δόγμα μὲν* huius status locos duos esse scribit Hermogenes.

VOLVNTATE pop. Rom.] Pertinet ad defensoris illam rationem, Quod pop. Romani iustus dolor vim excitarit, non tribuni actio. Eo enim iure se tuetur, quod populus Romanus, qui lege Valerij Publicolæ sententiam ferebat de capite hominis, comitiis centu-

riatis,iudicarit de Cæpione.Et quod dicitur per vim, ad accusatoris firmamentum spectat, quod minuat is maiestatem qui per vim multitudinem ad seditionem vocet.

ITA QVE disceptationes eæ quæ in his cōtrouersis oriūtur] Id est,cum de qualitate quæritur,aut de rei appellatione.Nam coniectura hypothefi continetur,vt,An Clodius sit insidiator.

FIVNT rursus infinitæ.]Iudicatio enim quæstionem continet de vniuerso genere,nec personarū rationem habet:vt in caussa Gracchana,Num pœna videatur esse afficiendus,qui ciuem ex S.C.patrię conseruandæ caussa interfecerit,cum id per leges non liceret.Vbi & Opimij & Gracchi personæ nihil adferunt adiumentum.

SED in grauissimis firmamentis]In Topicis,Sed quoniam, inquit,lege firmius in controuersis disceptandis esse nihil debet, danda est opera, vt legem adiutricem & testem adhibeamus. In qua re alij quasi status existunt noui, qui appellantur legitimæ disceptationes,& c.Itaque ait firmamenta ex scripto petita firmissima esse & certa,versari autem in qualitate,non item in coniecturâ, in quo genere subsistitur in facti inficiatione:nec in definitione,in qua firmamenta non à scripto, sed à reipsa peti debent.

EX scripto legis] Vt,Non est tua hæreditas, quia factum est testamentum non ex officio pietatis, quod est inofficiosum testamentum,vt Paulus iuriconsultus scribit.

AVT verborum ipsius iudicij] Verba iudicij appellat formulas à prætore præscriptas,in quas iudicia dabantur.

AVT alicuius stipulationis]Stipulatio obligatio est seu contractus ex verbis promittentis & accipientis. Nomen habet à firmitate.Nam firmum veteres stipulum dixerunt.

AVT cautionis.] Cautio est obligatio scripto interposita, quales sunt syngraphæ,chirographa, & cætera, vt ratum sit quod actum fuit.

GENERE scripti ipsius]Id est,iure scripti,hoc est, recte an fecus scriptum sit. Scripti enim genus ad ius, & proinde ad qualitatem spectat.Licet tamen definire de scripto, cum de verbi interpretatione quæstio est.

QVID sit penus]Penu legata contineri quæ esui potuique sunt accommoda,tradunt Iuriconsulti.Et apud Gellium Q.Scauola,Peus est,inquit,quod esculentum aut potulentum est.

QVAE sint ruta cæsa] Ruta cæsa dicuntur omnia quæ solo nō continentur,aut ipso corpore ædium.Ruta dicuntur à ruendo, quia
e solo

ē solo sunt eruta, vt calx & arena. Cæsa, quia sunt defecta, vt ligna, seges demessa. Erat autem consuetudo vt in venditione prædiorū rura cæsa exciperentur.

CVM autem plura significantur scripto] Firmamenti legalibus expositis, colligit disceptationes: quas tres facit, Ambiguum, scriptū & sententiam, contrarias leges: Græci appellant, ἀμφιβολίαι, ἐν τὸν καὶ ὁμοιοῦται, ἀντινομίας. Ambigui disceptatio est, vt pro Cecinna, quid verbum, deieci, significet. Scripti & sententia, vt pro eodem Cecinna, cum prætor edixerit, Vnde tu illum deiecisti, Vtrum potius verbum interdicti, an voluntas prætoris sequenda sit. Contrariarum legum, cum alia lex aliam tollere, & inter se pugnare videtur.

QVID maxime significetur] Id iudicatur potissimum ex grammatica seu phrasi & figuris dicendi. Item ex arte vnde id quod in cōtrouersiam venit sumitur.

VTRVM potius sequatur iudex] Tunc voluntas seu sententia quaeritur, quando ἐν τὸν est aut obscurum, aut absurdum.

VTRVM magis sit comprobandum] Id iudicatur ex eo, si alterum cum ratione consentiat, si circumstantiæ respondeant, si non detortum ad propositum videatur.

PROPOSITA esse debet oratori] Iudicatio seu disceptatio, quæ est totius negocij principalis propositio, ad id inuestigatur, vt sit tanquam scopus & propositum, quò omnia referat orator argumenta, ne non prima cum postremis, aut media cum vtrisque coherant, fiatque quod ait Horatius, Si quando amphoram instituunt, currente rota tamen vceus exit.

CAVSSA & euentus.] In locis confirmationis coniecturæ locos fecit, Verisimilia & proprias rerum notas: Fabius, An voluerit, an potuerit, an fecerit, sed in hanc diuisionē omnia recidunt. Nā ppriæ rerum notæ & fecisse, ad euenta: ad causas, verisimilia, voluntas & factus cultas pertinent. In Topicis coniuncta addit ad causas & effecta.

EADEM qui de facto argumentabitur, colligere debebit] Antequā factum suscipiatur, solet deliberatio quædam præcedere: itaque loci deliberationis in coniectura tractandi sunt.

VTILITATIS coniectura mouetur.] Rhetores hoc nomine ratiocinationis complectuntur: quæ à finali causa sumitur: vt cum ducitur argumentum à spe commodi: Clodio proderat Milonis interitus: ergo verisimile est Clodium fecisse insidias.

AUT spe bonorum] Ex quo illud Cassij, cuius sæpe Cicero meminit, Querendum in iudicio, cui bono fuerit.

MOTVS animorum] Rhetores appellant hoc genus impulsio-
nem, quæ continet affectus. Oderat Clodius Milonem: igitur cupie-
bat eum extinctum. Plena sunt omnia locis huius generis.

ATQVE hæc quidem grauiora] Euentia vehementius probat
& certius quàm causæ. Nam multi causam peccandi habuerunt &
opportunitatem, quam tamen neglexerunt.

VT responsum inconstanter] Nunc affirmando, nunc negando,
aut etiam non sibi consentanea dicendo, vel etiam pugnantia. Hæsi-
tat, qui quod dicat quasi dubitans & quærens non inuenit, sed in ser-
mone resistit. Titubat, qui semel dictum reuocat, & quasi lapsus re-
petit.

HAEC enim & talia sunt quæ aut in re ipsa] In Topicis adiun-
ctorum nomine complectitur. Quem locum ait admonere vt quæra-
tur quid ante rem, quid cum re, quid post rem euenerit. Ante re, in-
quit, quærentur quæ talia sunt, apparatus, colloquia, locus, constitutū
conuiuium. Cum re autem, pedum crepitus, strepitus hominum, cor-
porum umbre, & si quid eiusmodi. At post rem, rubor, pallor, tituba-
tio, & si qua alia signa conturbationis & conscientia. Præterea restin-
ctus ignis, gladius cruentus, cæteraq; quæ suspicionem facti possunt
mouere.

QVAE si non erunt] Euentis & rei signis si careamus ad conie-
cturam, communi loco utemur, de calliditate maleficorum in facino-
ribus celandis.

COMMVNIS ille contra locus.] Pro Cluentio hoc utitur loco,
Hi, inquit, qui ad fraudem callidi sunt, non tantum audent, quantum
excogitant: illi quorum eminet audacia atque proiecta est, à consiliis
malitiæ deferuntur.

NON esse expectandum dum fateatur] Expectatis, iudices, dum
Verres crimen fateatur? in manifesto peccato tenetur. argumēta sunt
in eum luce clariora. sic habēt se tabulæ, vt videtis, Quid expectatis?
sequitur exemplum, Quum M. Scaurus à Cn. Dolabella vexatam A-
siam planum fecisset, iudices reum pertinaciter inficiantem damnare
non dubitauerunt, & c.

IPSVM sua cautione fecisse] Vt ipse contra Verrem ait, Verrem
sustulisse literas publicanorum, itaq; se producturum ait, qui adfue-
runt, homines honestissimos ac locupletissimos, principes equestris
ordinis, & c.

LOCUPLETISsimos testes] In testibus requiri auctoritatem do-
cet in Topicis, quæ non est in obscuris aut tenuibus. Sed occurren-
dum est,

dum est, fidem ex fortuna non esse iudicandam. Adnotandum locupletissimos dici testes, optimos: quod apud Romanos is optimus testis videretur, qui ditissimus esset: quod ridet Iuuenalis, *Quantum quisque sua nummorum seruat in arca, Tantum habet & fidei.*

CONFIRMANDVM genus primum quæstionum erit.] Vlpianus, Quæstionem, inquit, intelligere debemus tormenta & corporis dolores ad eruendam veritatem. Et Cicero in Topicis, Nam & verberibus torti, inquit, & igni fatigati quæ dicunt, ea videtur veritas ipsa dicere.

DE nostrorum etiam prudentissimorum hominum institutis.] Apud Romanos nefas erat hominem liberum torqueri: itaque de seruis duntaxat quæstiones habebantur.

DE incestu tamen & coniuratione] Vt in causa Antonij oratoris, qui incestus accusabatur, eius seruus tortus est. Incestus, stuprum est illegitimum, aut cum cognata, aut cum religiosa muliere. In coniuratione Catilinæ quæsitum est de seruis in dominos, propter sceleris atrocitatem, quod aliter explorari & inuestigari res non potuisset, aut certe vix potuisset.

DILIGENTER esse & sine cupiditate quæsitum] Plurimū enim interest, vt inquit Fabius, quis & quem postulet aut offerat, & in quē, & qua causa, siue iam erit habita, quis ei præfuerit, quis & quomodo tortus sit: an credibilia dixerit, an inter se constantia: perseverauerit in eo quod cœperat, an aliquid dolore mutarit, prima parte quæstionis, an procedente cruciatu.

DEFENSIONIS autem, primum confirmatio causarū. Quinq; capitibus accusatoris, totidem refutationes opponit, quibus contra aduersarium reus seu defensor vtatur. Causam defuisse, sine qua nihil fit: aut ex collatione, maiorem accusatori aut aliis quàm reo fuisse causam, vel cōmodius id cuius causa factum dicatur, fieri potuisse. Facultatē defuisse, aut nō satis magnam fuisse ad id peragendū quod accusatur. Signa incerta esse & infirma, quę etiam sine eo crimine cōsequi possint. Testibus opponet, quæ in genere & singulatim contra testes dici possunt: item contra quæstiones. Quorum omnium exempla sunt obuia, in orationibus pro Milone, pro Sylla, pro Roscio.

FACVLtatum autem infirmatione.] Secundum caput de agendi facultate, quæ ad refellendum multum valet, ex loco, tempore, occasione, spatio, spe celandi, & effugiendi, hoc genus spectatur.

CONSEQUENTIA autē diluet.] Tertium caput de signis, quæ & euēta & nūc consequētia dicūtur, quæ si sunt necessaria tollunt quę-

sionem, si non necessaria, soluuntur, aut q̄ certa non sint indicia facta: aut quod in aduersariū conueniant, quod sit inuersione: aut q̄ sint communia, nec minus pro reo quā pro accusatore valeant.

NON esse illa certa indicia facta.] Vt cum ea quæ tanquā propriæ rei notæ, id est, necessaria signa, adferuntur, talia negamus: vt, Non solum veneno, sed etiam morbo tumescere corpus: non esse metū perpetuum conscientię signum: cruorem cedis, cum aliunde sine vulnere cruor emanare possit.

PROPRIA esse defendet potius quā criminis.] Id est docebit signū cōtra se allatum pro se facere potius quā pro accusatore. Vt cū accusator veller parricidiū à Roscio factū probare: afferretq̄; signū, quia à patre velut à legatus esset, retentus in rustica vita, Cicero cōtra colligit per inuersionem, hoc signū esse potius innocentie. Tale illud pro Quintio, Tribunos appellamus, non q̄ pati iudicia recusa uerimus, sed vt contra iniquitatem Prætoris fieret intercessio. Hęc vehemens est defensio, Quod in publicum prodij, non temeritatis argumentum, sed innocentie est.

P R O periculo potius quā contra salutē valere.] Id est, eō pertinere, vt occurratur hominum periculis, & subleuentur laborātes, potius quā vt affligantur. Vt, quod sepelierit non id celandi causa, sed pietate motus sepeliit insepultum: quod potius in bonā quā in malam partem sit interpretandum.

HARVM caussarum principia.] Accusatoris est initio attentionem captare, iniectisq̄; suspicionibus exacerbare iudices in reū: Defensoris contra, sibi beneuolentiam conciliare, & captata commiseratione, iudices placatos sibi reddere. Exēplo tibi erūt exordia in Verrem & pro Roscio, vbi & periculi communis meminit.

NARRATIO autem accusatoris.] Accusatoris est, rei ordinē in narrando ita persequi, vt quasi semina argumentorum & suspensiones per membra iniiciantur ad probabilitatem, & ad defensoris argumenta quibus eum vsurum expectamus, in dubium incertūq̄; reuocāda. Defensoris autem, ita narrare, vt iis quæ obfutura credūtur prætermisissis, aut infirmatis, facta sine circumstantiis explicentur.

ENVMERATIONE, vt quicque diluerit.] Enumeratione reum raro uti debere supra dixit: utitur tamen cū refutandis singulis causam latissime exposuerit & planissime.

A D eam præceptionem quam inchoatam.] Communē omnium & iam conceptam verbi notionem significat, quam *περίληψιν* appellant, nisi mauis perceptionem legere, quæ sit, percepta rei comprehensio

hensio, quam κατ'ἀλήθειαν nominant.

NON enim argumentando hoc genus tractatur] Tametsi enim definitio confirmari debeat argumentis, ad definiendum tamen verbum de quo ambigitur, simplex & aperta explicatio tantum adhibetur.

PECVNIA absoluto.] Corruptis pecuniarum largitione iudicibus. In quo genere leges decernunt, si prauaricatione iudices reū absoluerint, irritum esse iudicium, & reum accusandum corrupti prauaricatione iudicij.

PRÆVARICATIONE accusator esse definiat] Ulpianus, Præuaricatores, inquit, eos appellamus, qui causam aduersariis suis donant, & ex parte actoris in partem rei concedunt. à varicando enim præuaricatores dicti. Callistratus, Præuaricator est quasi varicator, qui diuersam partem adiuuat, prodita causa sua. Marcus, Præuaricatorem esse eum ostendimus, qui colludit cum reo, & translatiuo munere accusandi defungitur, eo quod proprias quidem probationes dissimularet, falsas vero excusationes admitteret.

DEFENSOR autem non omnem.] Hanc defensoris definitionem Iurisperiti sequuntur.

SENTENTIA legis nititur] Voluntate legislatoris, qui vno præuaricationis verbo omnem iudicij corruptelam significare voluerit. Si enim propter vnum accusatorem corruptum iudicium rescindendum est, multo magis si totum corruptum sit, rescindendum esse ex æquitate.

EX contrario] Verus enim accusator est qui corruptus non est: cui opponitur præuaricator, qui non nisi corruptus accusator intelligi possit.

EX consequentibus] Dari literas iudici aut ad condemnandum, aut ad absoluendum, aut ad ampliandum reum, in quibus accusatoris nomen scribebatur. Præuaricationem igitur non ad iudicem, sed ad accusatorem pertinere.

EX nomine ipso] Præuaricator enim dictus est quasi varicator, quod varias partes adiuuet. Labeo hoc nomen à varia certatione tractum ait. Nam qui præuaricatur, ex vtraque parte consistere, quin imò ex aduersa.

AD æquitatis locos] Nō æquum esse, quod de præuaricatore lex dicat, id ad iudices transferri: qui accusatore fidem præstante, errare non possint.

AD rerum iudicarum auctoritatem] Proferenda sunt exempla, in similibus causis idem iudicatum fuisse.

AD finem aliquem periculi] Non solum iniquum ostendet, sed & pe-

riculosum fore, si aduersarij sententia probetur.

SIMILIBVS exemplisque] Eiusmodi satis sunt in oratione ꝑ Cecinna, vt illud, Si quis me exire domo coegisset armis, haberem actionem: si quis introire prohibuisset, non haberem? Agitur de scripto & sententia sponsonis.

VERBI se interpretatione defendat] Vt pro Cecinna, Ridiculū videri, vnus literæ momēto perueriti iudiciū, Nō deieci, sed eieci.

E A quam proposui æquitate] Legislatorem voluisse nomine præuaricationis omne iudicium corruptum irritum esse.

SI modo rerum magnitudo.] Irrisione enim digni putaremur, si tragœdias in nugis ageremus: & odio, si conuellere adoriremur quæ non possint commoueri, vt est in secundo de Oratore.

NATVRAM atque legem] Ius naturæ non ex aliqua opinione in nobis, sed naturali quodam instinctu innatæ sunt sententiæ de moribus & communi viuendi ratione, Deum colendum esse, parentes venerandos, & c.

ÆQVITATIS autem vis est duplex] Aut enim simpliciter æquitatem spectamus, vt cum suapte natura aliquid iustum esse defendimus, vt, Neminem violandum esse. Aut ex collatione, vt cum puniendos esse & affligendos maleficos dicimus.

AVT gētium iure] Quod naturalis ratio, ait Caius, inter omnes homines constituit, id apud omnes gentes perēque custoditur, vocaturque ius gentium, quasi quo iure gentes omnes vtuntur.

PVBLICVM] Id est, quod ad statum totius alicuius Reip. spectat. Priuatum, quod ad singulorum vtilitatem pertinet.

ATQVE etiam natura hoc in primis.] Homo enim politicum animal est, itaq; leges suæ politiæ tueri debet. Et est hic locus communis de legibus obseruandis: quo etiam pro Cluentio ipse vsus est.

MEDITATA nobis] Id ē philosophia petendum est, & diligēti assiduāque meditatione nobis familiare faciendum.

SI imprudenter aut necessitate] Assumptionē hoc genus appellant, cū iure factum defendi simpliciter non potest, sed concesso facto causa adfertur in defensionē: vt in causa Milonis, Clodius occisus cōceditur, & vt id iure factū videatur assumitur insidiarū crimen. Supra plures partes attulit, Factū depellit aut vlciſcendi doloris gratia, aut pietatis, aut pudicitia, aut patriæ nomine, aut deniq; necessitate, inscitia, casu. Priores illæ partes, quas cōparationis, remotionis & relationis, nominibus appellant, fere eisdē rationibus tractantur quibus absoluta qualitas, i. cū iure factum depellitur. De reliquis nūc agit.

Ad eius

A D eius facti deprecationem] Exemplum est pro Ligario, Nulla de virtutibus tuis plurimis nec gratior, nec admirabilior misericordia est, & c. Deprecatio enim misericordiam petit, & versatur in locis affectuum.

S V N T igitur ambigui duobus aduersariis.] Ista in tres locos Fabius reuocat. Vtra interpretatio magis sit secundum naturam sermonis. Vtra propius accedat ad mentem scriptoris. Quid verisimile sit voluisse scriptorem.

C V M autem aliud scriptor.] Alter status legalis ex scripto & sententia, cum alter verbis ipsis quæ scripta sunt nititur: alter ad id quod scriptor sensit, iudicem reuocat.

Q V I scripto nitetur.] Locos communes exponit de scripto retinendo ac tuendo. Opponendum acriter scriptum quo nitemur. Infirmanda defensio, quæ adfertur de sequenda scriptoris sententia. Exceptionem in lege nullam esse, quo minus simpliciter accipienda sit & generaliter, exemplis vtendum scriptorū cum exceptione. Causa adferenda cur non sit exceptum, & c. latius in Rhetoricis ad Herennium & ceteris eius generis explicata.

Q V O minus exciperet.] Hermogenes censet in hoc statu eum esse locum efficacissimum, si dicamus exceptum non esse, ac proinde scriptū esse simpliciter, ac generaliter de omnibus accipiendum.

Q V I B V S idem scriptor.] Exempla ab eodem scriptore petita maxime mouent, quod eius voluntatem & propositum hinc fuisse intelligamus, bene scriptis suis cauisse, quod minus dubium exoriretur.

A V T alia causa obtemperandi, alia abrogandi] Locus communis, Multis partibus esse potius legibus obtemperandum quam detrahendum. Abrogare enim leges non nisi magnis de causis licere: obtemperare, omnibus conuenire: itaque aliam causam esse obtemperandi, aliam abrogandi, nec tam facile patiendam esse abrogationem, quam urgendam obtemperationem.

S E N T E N T I A legis voluntateque defendet.] Voluntas scriptoris tum potissimum quærenda est & facilius defenditur, cum aut scriptum obscurum est, aut in speciem absurdum. Qua in re iuriconsultus fraudem vocat, cum defenditur scriptum contra sententiam scriptoris.

N E diuertacula peccatis darentur.] Excusationis enim ansam ac materiam præbet exceptio.

S I N scripta inter se dissentient] Controuersia etiam nascitur, cū inter se duo videtur scripta aut plura discrepare, quod in legibus

potissimum fit, ideo & hic status *& ὑπομῖα* dicitur. Ad hoc genus pertinent quæ supra de ambiguo dicta sunt. Nam ambiguum aliquid *& ὑπομῖα* parit. Item quæ de scripto & voluntate, quod hic utriusque aduersarij rationem in suum commodum habeant.

E M E D I A illa nostra Academia.] Veterem illam Academiam intelligit, in qua floruerunt Plato, Speusippus, Aristoteles, Xenocrates, Polemo & Theophrastus: Non nouam, cuius princeps Arcesilas, qui de doctrina dicendi, de dialectica, deque morali philosophia, non ut illi copiose apte & eleganter, sed iciune & spinose eas artes tractauit.

LECTORI,

HA S breues nostras adnotationes, literarum studiose lector, etiam atque etiam rogo boni consulas. Ex aliorum infinitis propemodum commentariis bonam partem non tam descriptissimus, quam excerptissimus, vnum illud spectantes, ut dilucide, breuiter tamen, quicquid commentatione dignum videbatur, explicaremus. De nostro præter lucem & perspicuitatem, non bene multa nos quidem addidimus, sed ea tamen spero studiosis profutura. Hanc operam quam ex animo studiosos iuuandi suscepimus, si comprobaueris, ad longe maiora nos alacriores reddideris.

Errata quæ inter excudendum commissa sunt, sic emendari debent.

pag. 13. lin. 25. lege velimus: pag. 22. lin. 25. NVLLI. pag. 24. lin. 37. abhorrētia) pag. 25. lin. 25. potest, sed excitat. pag. 26. lin. 26. HABEAT Que. pag. 30. lin. 3. diriguntur) pag. 32. lin. 4. fere. (emper) pag. 33. lin. 23. VT attente autem audiamur) pag. 35. lin. 7. Quid, & lin. 18. finitiuus. pag. 37. lin. vit. fabulas intelligit, pag. 38. lin. 7. finitiui, & 15. regem pag. 39. lin. 20 finitiuus. pag. 41. lin. 22. & tum & 29. Consequenda. pag. 47. lin. penult. Locum hunc ordine præcedere debent quæ sequuntur, pag. 48. lin. 33. ab eo loco SIMILITVDINES, ad sequentem, SED est conuersione. pag. 53. lin. prima & controueriarum. pag. 57. lin. 4. accidit.

PARISIIS

Excudebat Guilielmus Morelius, Calend. Iunijs, 1549.

Læs mere om projektet på:

www.kb.dk/EOD

www.books2ebooks.eu

Om EOD-projektet

“eBooks on Demand” (EOD) – på dansk “eBøger on Demand” – er et europæisk samarbejdsprojektet, der blev indledt i 2006. Det omfatter 14 national- og universitetsbiblioteker fra hele Europa og finansieringen sker bl.a. via EU.

Projektet har gjort det muligt for brugere af Det Kongelige Bibliotek at bestille ældre bøger som eBøger på nettet via REX. På længere sigt vil brugere på denne måde få adgang til millioner af bøger på nettet fra europæiske biblioteker leveret i digital form som søgbare PDF-filer – såkaldte eBøger.